

GÖTEBORGS
UNIVERSITET

Politikertal och muntliga redovisningar

En studie om användandet av modelltext i svenskämnets retorikundervisning på gymnasiet

Namn: Wendel Carlsson
Program och ämne: Ämneslärarprogrammet,
Svenska

Uppsats/Examensarbete: 15 hp
Kurs: LGSV2A
Nivå: Avancerad nivå
Termin/år: VT 2022
Handledare: Stellan Petersson
Examinator: Barbro Wallgren Hemlin

Nyckelord: Modelltext, Retorik, Genreanalys, Genrepedagogik

Engelsk titel: Political speeches and oral reports – A study about the usage of model texts in the rhetoric tutoring in high schools' Swedish subject

Abstract

Denna studie undersöker användning av modelltext i gymnasieskolans retorikundervisning inom ramen för svenskämnet. I uppsatsen beskrivs i vilken utsträckning modelltexter används, vilka dessa modelltexter är samt hur modelltext används i läromedel för gymnasiet svenskkurser. Studien har även genom genreanalys undersökt vilka funktioner modelltexten har i genren läromedelstext. Metoderna som används är dels en enkätundersökning som tillfrågat svensklärare på gymnasiet om deras modelltextanvändande i retorikundervisningen, dels en läromedelsanalys som undersöker förekomsten av modelltext bland läromedel för de olika svenskämnena på gymnasiet. Båda visar att modelltexten har en självklar roll i retorikundervisningen. Bland de olika modelltexter som framkom i undersökningen kan en retorisk klassrumskanon märkas av med en grupp tal som förekom oftare än andra. Genreanalysen av hur modelltexterna används i läromedlen visar att det finns en viss variation när det gäller vilken roll modelltexten spelar. Rollerna kan delas in i fem kategorier: modelltext som illustrerande exempel, modelltext som analysobjekt, modelltext som övningsobjekt, modelltext som bildningsobjekt och modelltext som paratext, där två av kategorierna (modelltext som bildningsobjekt och modelltext som paratext) är nya i förhållande till tidigare forskning om genren läromedelstext. I uppsatsen föreslås avslutningsvis att det krävs mer forskning om hur modelltexter används i klassrummet, både ur ett utbildningsvetenskapligt och ett språkvetenskapligt perspektiv.

Förord

Jag vill först och främst rikta ett kärleksfullt tack till min forskningsassistent och livspartner Elina, som hjälpt mig med allt från mailutskick till varma kramar när något med arbetet kört ihop sig.

Härnäst vill jag tacka min eminenta handledare Stellan. Med din stora visdom och utomordentliga vägledning har detta arbete lyfts till nivåer jag inte trodde var möjliga.

Också ett tack till examinator Barbro som med sin utmärkta återkoppling har låtit mig ge mitt examensarbete den slutgiltiga dräkt det förtjänar.

Och ett tack till mina VFU-klasser 20NA, 19NAN/S och 17NAN/S för att ni visat mig hur fantastiskt det är att få vara lärare när det finns klasser som era.

Jag vill även tacka Stefan Andersson, vars samtliga diskografi jag lyssnat igenom 28 gånger under arbetets gång.

Ett slutligt tack till hela min familj som varit med och stöttat mig på hela min resa.

Till åminnelse av Edvin Carlsson, min älskade bror

Innehållsförteckning

1	Inledning	4
2	Tidigare forskning	5
2.1	Retorik i klassrummet.....	5
2.2	Genrepedagogiken och modelltexten	7
2.3	Modelltexten i klassrummet	7
3	Teori	9
4	Syfte och frågeställningar	10
5	Metod och material	11
6	Etik	13
7	Resultat	13
7.1	Enkätundersökningen	14
7.2	Läromedelsanalys	19
7.2.1	<i>Svenska 1/2/3 helt enkelt</i>	19
7.2.2	<i>Svenska impulser 1/2/3</i>	19
7.2.3	<i>Möt språket</i>	21
7.2.4	<i>Metafor 2</i>	22
7.2.5	<i>Nya svenska språket</i>	23
7.2.6	<i>Insikter i svenska 1/2–3</i>	23
7.2.7	<i>Formativ Svenska 1/2/3</i>	23
7.2.8	<i>Svenska timmar – språket</i>	26
7.2.9	<i>Svenska rum 1/2/3</i>	26
7.2.10	<i>Språket – studiebok i svenska för gymnasieskolan, årskurserna 1–3</i>	27
7.2.11	<i>Ekengrens svenska – språkbok 1/2/C</i>	27
7.2.12	<i>Retorik 100p</i>	28
7.2.13	<i>Läsa, tala, skriva – lärobok och studiebok i svenska för gymnasieskolan</i>	29
7.2.14	<i>Människans texter – Språket</i>	30
7.2.15	<i>Digilär – Svenska gy</i>	30
7.3	Läromedelsanalysen i siffror	32
8	Slutdiskussion	36
8.1	Modelltexten i retorikundervisningen.....	36
8.2	En retorisk klassrumskanon	37

8.3	De olika användningarna av modelltexter	39
8.3.1	Modelltext som illustrerande exempel	39
8.3.2	Modelltext som analysobjekt.....	40
8.3.3	Modelltext som övningsobjekt	40
8.3.4	Modelltext som bildningsobjekt	40
8.3.5	Modelltext som paratext.....	41
8.3.6	Tillägg till Parodis modell över läromedelstexten.....	41
9	Slutsats och framtida forskning	41
	Referenslista.....	43

1 Inledning

I ämnesplanen för kärnämnet svenska på gymnasiet får retorik och muntlig framställning stort utrymme (Skolverket, 2011:160–161). Trots detta är retorikundervisningen i klassrummet ett relativt underbeforskat ämne jämfört med till exempel undervisning i skönlitteratur och skriftlig framställning (Olsson Jers, 2010:25, Palmér, 2008:25–26). Eftersom läroplanen för gymnasiet hävdar att undervisningen som bedrivs ska vila på ”vetenskaplig grund” (Skolverket, 2011:1) finns det ett stort behov av att bidra till mer forskning om retorikundervisning i klassrum, vilket denna uppsats har till syfte att göra.

2015 introducerade Skolverket Läslyftet, en satsning vars syfte var att lyfta svenska grundskoleelevers läs- och skrivförmåga. 2017 omfattade Läslyftet även gymnasieskolan (Andersson, Carlbaum, & Hanberger, 2019:5–7). Praktiskt innebar detta att moduler gjordes tillgängliga i Skolverkets lärportal. Modulerna innehåller dels förslag på undervisning i klassrummet, dels förslag på kollegial utvärdering av arbetet. I anslutning till modulerna presenteras texter med metodbeskrivningar och en genomgång av områdets vetenskapliga bakgrund. De senaste åren har det även tillkommit moduler som rör mer än endast elevernas läsning. I en av dessa moduler för utvecklande av skrivundervisning syftar del 4 av 8 till att arbeta med retorik och argumenterande skrivande (Skolverket, 2021). I uppbyggnaden av moduldelen beskrivs hur genrepedagogiska metoder kan användas för att konstruera modulens innehåll. Ett begrepp som dyker upp tillsammans med detta genrepedagogiska arbetssätt är ordet *modelltext*: autentiska texter vars syfte är att ligga till grund för att skapa en förståelse kring hur liknande texter ska konstrueras (Almström Persson, 2018). Det är just modelltexter som denna uppsats vill undersöka.

Förutom att det finns ett utbildningsvetenskapligt behov av att undersöka modelltexten i retorikundervisningen finns det även ett språkvetenskapligt intresse för detta. Genom att genomföra en genreanalys av läromedelstexterna kan ny kunskap skapas kring vilken roll modelltexten spelar inom denna genre, och därigenom bidra till större förståelse för läromedelsgenren i stort.

Uppsatsen är uppbyggd på följande sätt: Först ges en inblick i tidigare forskning om retorikundervisning i klassrummet, samt i vad tidigare forskning har att säga om användandet av modelltext i klassrummet. Sedan följer en redogörelse över den teori som kommer att ligga till grund för studiens syfte och frågeställningar, vilka därefter presenteras. Därefter behandlas metod och material, följt av redovisningen av resultaten – först dem som gäller enkätundersökningen och därefter dem som gäller läromedelsanalysen. Slutligen kommer resultatet att diskuteras och sammanfattas i ett avslutande avsnitt.

2 Tidigare forskning

Detta avsnitt har dels syftet att ge en sammanfattning av forskning som gjorts på retorikundervisning i klassrummet, dels att ge en överblick över den forskning som gjorts på modelltextens användning i skolans undervisning. Eftersom det, precis som Olsson Jers (2010:25) och Palmér (2008:25–26) menar, finns en brist på svensk forskning om retorikundervisning i svenska klassrum kommer större delen av redogörandet för tidigare forskning på detta område att utgöras av internationell forskning.

2.1 Retorik i klassrummet

Olsson Jers (2010) har undersökt hur gymnasieungdomar, i arbetet med muntliga framställningar, fått etablera sitt ethos, talarens trovärdighet. I sina forskningsfrågor trycker Olsson Jers på att det som intresserar henne är vad som är signifikativt för den muntliga framställningens praktiker, till skillnad från den skriftliga framställningens motsvarighet. Hon menar dessutom att det är av intresse att undersöka hur elever omvandlar retorisk teori till praktik, genom den muntliga framställningen (Olsson Jers, 2010:18).

Olsson Jers (2010) lyfter fram att det är viktigt att reflektera över huruvida det ligger någon autenticitet i skolans retorikundervisning, och i synnerhet den del som rör den muntliga framställningen. Enligt henne ifrågasatte flera elever hur användbar retorikundervisningen var för exempelvis det kommande yrkeslivet, alltså den muntliga framställningens autenticitet. Här menar Olsson Jers på att det kan gå att tala om skolans retorikpraktik som en egen skolgenre, vilket kan ses som problematiskt (Olsson Jers, 2010:93–94).

I sin forskning erfar Olsson Jers (2010) att eleverna upplever en obalans mellan undervisning i skriftlig framställning och den som de får i muntlig framställning. Hon ser främst två anledningar till detta: Den ena anledningen är att läraren inte gör det tydligt nog var skillnaden mellan vad som förväntas i skriftlig respektive muntlig framställning ligger, vilket leder till en osäkerhet hos eleverna. Den andra kommer som en följd av att då muntlighetens särprägel inte tydligt nog lyfts fram ges heller inte eleverna tillräckliga begrepp för att metaspråkligt kunna konversera kring sina muntliga framställningar (Olsson Jers, 2010:149–150).

När det gäller elevernas behov i den muntliga framställningens för- och efterarbete såg Olsson Jers (2010) att eleverna i flera situationer främst önskade att få arbeta tillsammans med de andra klasskamraterna. I förarbetet lade hon märke till att eleverna gärna ville bygga ethos tillsammans med andra elever genom att gemensamt utbyta idéer (Olsson Jers, 2010:151). Eleverna tog inspiration av varandras muntliga framställningar och såg där metoder för att etablera ethos som de ville pröva i sina egna framställningar. I efterarbetets responsprocess menade sig Olsson Jers se att eleverna värdesatte klasskamraternas respons högt (Olsson Jers, 2010:193–194).

I sin slutdiskussion lyfter Olsson Jers (2010) återigen hur hon ser eleverna under läsårets gång lära sig av att lyssna på varandras tal. Hon använder liknelsen att det är som att eleverna lär sig texten till musik efter upprepade lyssningar (Olsson Jers, 2010:258). En annan erfarenhet Olsson Jers får av sin undersökning är att eleverna har många frågor kring retorisk praktik, och att de vill känna ett tydligt samband mellan teori och praktik (Olsson Jers, 2010:262).

Sigrell (2008) beskriver hur de retoriska begreppen *copia* och *imitatio* kan spela en viktig roll i skolans retorikundervisning. *Copia*, skriver Sigrell, är den repertoar som beskriver vår förmåga att fritt välja vårt språk. Tätt sammankopplat med *copia*-begreppet är *imitatio*, som handlar om att kunna ta inspiration av eller efterbilda (Sigrell, 2008:137, 140). Sigrell betonar att de olika tolkningarna av *imitatio*-begreppet, som förmågan att ta inspiration av eller att efterlikna, medför vissa risker. Om det läggs för stor vikt på att efterlikna, i synnerhet att eleven ska efterlikna läraren, kommer *copia*-begreppet till korta då det hindrar förmågan att fritt välja sitt språk. Därför lägger Sigrell stor vikt på att det är eleven själv som ska avgöra vad som är värt att inspireras av och inte (Sigrell, 2008:143).

Penne och Hertzberg (2008) har i Norge genomfört en klassrumsstudie gjord på två tionde klasser där de undersökt de muntliga momenten. I undersökningen ser författarna flera tydliga skillnader mellan de två klasserna, som befinner sig på olika skolor. I den ena skolan, Byskolen, sågs muntliga framställningar som en generellt trivsamt del av undervisningen, men eleverna missade ibland själva poängen med de muntliga uppgifterna; på den andra skolan, Drabantbyskolen, sågs istället muntlig framställning som något ångestladdat (Penne & Hertzberg, 2008:40).

Det Penne och Hertzberg (2008) ser är att båda klasserna behöver få mer stöd i förarbetet med sina muntliga framställningar. Dels behöver eleverna få tydligare ramar och instruktioner kring vad de förväntas producera innehållsmässigt, dels behöver de få metaspråkliga begrepp för att kunna analysera sina muntliga förmågor (Penne & Hertzberg, 2008:41).

I likhet med Olsson Jers (2010) menar Penne och Hertzberg (2008) att det är viktigt att förstå vad som skiljer skriftlig och muntlig framställning åt. Bland annat tar författarna upp att vi kan tala om genrer som är unika för den muntliga framställningen. Traditionellt sett när vi talat om rent muntliga genrer har det handlat om genrer som bara förekommer i muntlig form, till exempel sjungna dikter och muntligt traderade folksågor. Men idag menar Penne och Hertzberg att vi kan använda begreppet muntlig genre till att mena en text som är knuten till en särskild muntlig situation, och därmed bildar en genre (Penne & Hertzberg, 2008:46).

Haugstedt (2006) använder, i likhet med Penne och Hertzberg (2008), begreppet muntliga genrer. Han menar att en viktig aspekt av de muntliga genrerna är att de manifesterar sig akustiskt. Med det menas att aspekter så som intonation, taltempo, betoning och stämma blir viktiga betydelsebärare (det som inom retoriken faller under begreppet *actio*) (Haugstedt, 2006:292, 295).

I sin undersökning av undervisningen i muntlighet i den danska skolan ser Haugstedt (2006) att muntlighet ges stort utrymme i danska skolans styrdokument, men han menar att dessa direktiv ställer höga krav på läraren då området är underbeforskat. Haugstedt efterlyser därför att forskningsvärlden närmare bör undersöka de muntliga texternas roll i klassrummet (Haugstedt, 2006:309).

Vad vi kan läsa ut från både Penne och Hertzberg (2008) och Haugstedt (2006) är att det inte går att använda en modelltext baserad på skriftlig framställning för att exemplifiera muntlig framställning, då muntliga texter utgör genrer med specifika villkor som skiljer sig från skriftliga genrer. Detta går även att sammankoppla med en av aspekterna av retorikundervisningen som Olsson Jers (2010) betonar: att särskilja muntlig och skriftlig framställning.

2.2 Genrepedagogiken och modelltexten

Holmberg (2010) beskriver att kärnan i genrepedagogiken består i uppfattningen att det är viktigt att förstå vad som skiljer olika typer av texter, det vill säga genrer, åt (Holmberg, 2010:14). Det är därför viktigt att eleven i skolan får möta olika typer av genrer för att skapa sig en förståelse inför olika textuttryck. Men, betonar Holmberg, detta möte kan inte vara passivt då lärande enligt genrepedagogiken kräver aktiv interaktion med texten (Holmberg, 2010:14).

Modelltextens idé kommer av tanken att interaktivt lärande kräver något att interagera med, alltså att lärande kommer av att eleven får undersöka, upptäcka och pröva sig fram (Holmberg, 2010:23). Detta interaktiva lärande med modelltext beskrivs i genrepedagogiken med hjälp av en särskild modell kallad *genrehjulet*. Holmberg förklarar att genrehjulet är uppdelat i fyra faser: I den första fasen byggs förståelse för kunskapsområdet upp, för att sedan mynna ut i den andra fasen där modelltexten introduceras. Modelltexten är i ett genrepedagogiskt sammanhang en autentisk förebildstext som används med målet att kunna reproducera samma typ av text. Andra fasens syfte är att dekonstruera modelltexten och därmed få syn på dess olika komponenter och egenheter; det kan likas vid en sorts textobduktion. Genrehjulets tredje fas utgår ifrån vad eleven lär sig av dekonstruktionen. Denna kunskap används sedan i gemensam textkonstruktion, medan den fjärde fasen avslutar med självständig textkonstruktion (Holmberg, 2010:24–25). Sammanfattningsvis kan genrepedagogikens arbete med modelltext beskrivas med att modelltexten används för att analysera och förstå en viss typ av text med syftet att senare kunna konstruera samma typ av text.

2.3 Modelltexten i klassrummet

Humphrey och Macnaught (2016) följer en australiensk klass och deras lärare i 18 månader för att undersöka hur genrepedagogiska metoder kan stärka elevernas textproducerande förmåga

(Humphrey & Macnaught, 2016:792). Modelltexterna som användes placerades in i följande undervisningsprocess: Först användes en modelltext som dekonstruerades tillsammans med läraren. Därefter fick eleverna gemensamt arbeta med att konstruera text, vilket sedan mynnade ut i självständig textkonstruktion (Humphrey & Macnaught, 2016:799). Detta stämmer överens med den cirkelmodell som Holmberg (2010) beskriver. Forskarna erfor att innan de genrep pedagogiska metoderna sattes in användes modelltexter på ett ytterst ytligt sätt. Eleverna fick mycket litet utrymme till analys, och fick inte heller tillräcklig återkoppling från läraren i analyser av text (Humphrey & Macnaught, 2016:801). När väl den genrep pedagogiska användningen av modelltext sattes i bruk observerades dels en högre frekvens av användning av metaspråkliga begrepp, både från lärare och elever, dels en märkbart stor ökning i kvalitén på elevernas textproduktion (Humphrey & Macnaught, 2016:801–805). Kontentan av studien blev att genrep pedagogisk användning av modelltext i språkundervisningen har en mycket positiv effekt på elevernas utveckling. Även om studien utfördes på elever som hade engelska som andraspråk drar Humphrey och Macnaught slutsatsen att liknande effekt hade kunnat uppnås vid förstaspråksinläring, då studiens metoder visade sig ha en extra god effekt på redan högpresterande elever (Humphrey & Macnaught, 2016:810).

Olaug Horverak (2019) delar åsikten att genrep pedagogiskt användande av modelltext skulle kunna ha god effekt på förstaspråksinläring. Artikeln undersöker engelskundervisningen i norska skolan, och vilken inverkan genrep pedagogiska metoder får på nämnda undervisning. Den forskning som Olaug Horverak bedrivit tycks bekräfta de upptäckter som Humphrey och Macnaught (2016) gjort. Hennes studie visar att den genrep pedagogiska metodiken med användande av modelltext hade stor effekt på elevernas skrivutveckling; denna utveckling skedde oberoende av kön, tidigare betyg eller förstaspråk (Olaug Horverak, 2019:111). Detta innebär att samma slutsatser som dras hos Humphrey och Macnaught (2016) kan dras hos Olaug Horverak, nämligen att goda resultat i andraspråksinläring potentiellt kan ge samma goda effekt i förstaspråksinläring. Hon anser dock att det är viktigt att eleverna får möta flera olika modelltexter från samma genre, på så vis kan de skapa sig en autonom inställning till textskrivande, istället för att okritiskt kopiera enskilda textexempel (Olaug Horverak, 2019:115).

Både hos Humphrey och Macnaught (2016) och Olaug Horverak (2016) har genrep pedagogikens modelltext främst använts i en andraspråkskontext. Men Holmberg och Wirdenäs (2010) har undersökt sambandet mellan läsande och skrivproduktion i svenskämnet, vilket ger ett perspektiv på genrep pedagogikens inverkan på förstaspråksinläring. I projektet följde de tre svensklärares undervisning. Särskilt intressant för denna uppsats är den lärare som i studien kallas Britta. Brittias klass arbetade under studiens gång med att skriva insändare, och som förberedelse använde Britta sig av autentiska insändare som modelltexter för eleverna (Holmberg & Wirdenäs, 2010:115). Dessa modelltexter arbetades med på några olika sätt: dels hade läraren förberett en kommenterad modelltext som presenterades muntligt och delades ut skriftligt, dels fick eleverna ta del av insändare på egen hand. Holmberg och Wirdenäs noterade att särskilt den skriftliga lärarkommenterade modelltexten användes flitigt av flera elever (Holmberg & Wirdenäs, 2010:115). De betonar dock i sin slutsats att det väsentliga i Brittias användning av modelltexterna var diskussionen som skedde kring till exempel textens funktion,

och hur detta kunde appliceras på elevernas egna texter (Holmberg & Wirdenäs, 2010:126–129).

Sammanfattningsvis visar den tidigare forskningen att modelltexten har mycket god effekt på elevernas skrivutveckling. Men endast förekomsten av en modelltext var inte en garant för god undervisning, vilket Humphrey och Macnaught (2016) erfor. Det är även viktigt att modelltexten appliceras på rätt sätt. Utöver detta är det även viktigt att modelltexten inte bara blir en exempeltext att kopiera, utan ett verktyg som leder till förståelse för hur en textgenre fungerar. Holmberg och Wirdenäs (2010) menade på att det väsentligaste av läraren Brittas undervisning var när hon diskuterade modelltextens funktion med eleverna. Slutligen menade Olaug Horverak (2019) på att det inte heller räckte med endast enstaka modelltexter för att förstå en genre då detta kunde öka risken för att modelltexten endast blir något att kopiera.

3 Teori

Läromedelstexten kan ses som en egen genre då den har uttryck och former som är särskiljande gentemot annan text. Därför har jag utgått ifrån genreanalysen i min läromedelsanalys, i synnerhet den variant som har utvecklats av Swales (1990). Swales definierar begreppet *genre* som en enhet utvecklad ur en mängd kommunikativa syften och behov som sedan tar form i en genre som uppfyller dessa syften och behov (Swales, 1990:57–58). Det är därmed språkbrukarna som formar en genre utefter ett kommunikativt behov. Språkforskaren kan därför inte konstruera en genre, utan måste upptäcka den genom att studera de textformer som språkbrukarna använder sig av. För att genomföra denna analys har Swales konstruerat det han kallar för en CARS-modell (Creating a Research Space) som går ut på att en genre består av ett antal *drag*¹ som är typiska för genren. Dessa drag består sedan av möjliga *steg*² som ytterligare specificerar draget. Det är dock inte obligatoriskt att alla steg måste användas. Vissa kan uteslutas, några kan adderas och andra kan ersättas (Swales, 1990: 140–141). Swales har prövat denna modell på introduktionerna till forskningsavhandlingar. Där är till exempel det första draget något som Swales kallar för att ”etablera territorium”³ (Swales, 1990:141). Stegen som detta drag består av är: ”hävda centralitet” och/eller ”generalisera ämnet” och/eller ”återkoppla till tidigare forskning”⁴ (Swales, 1990:141).

Swales modell har dock applicerats på andra genrer än introduktioner till forskningsavhandlingar. Parodi (2010) har använt modellen för att analysera genren läromedelstext. Eftersom han analyserar en mer omfattande text har han valt att addera en analysnivå ovanför drag, vilket han kallar för *makro-drag*. Makro-dragen beskriver alltså texten på en mer generell nivå och förhåller sig till drag på samma sätt som drag förhåller sig till steg (Parodi, 2010:205). För läromedelsgenren identifierar Parodi tre makro-drag med fyra drag i

¹ *moves*, m. ö.

² *steps*, m. ö.

³ *establishing a territory*, m. ö.

⁴ *claiming centrality; making topic generalizations; reviewing items of previous research*, m. ö.

det första makro-draget och tre i de andra två. Det första makrodraget kallar han för ”inledning” med dragen ”kontextualisering”, ”innehållsorganisering”, ”resursorganisering” och ”presentation”⁵ (Parodi, 2010:206). Nästa makro-drag är ”konceptualisering och utövande” med dragen ”begreppsdefinitioner”, ”övning” och ”rekapitulation”⁶ (Parodi, 2010:206). Det sista makro-draget, ”naturlig följd”, innehåller dragen ”lösningar och svar”, ”specifikationer” och ”riktlinjer”⁷ (Parodi, 2010:206). För denna uppsats är det endast det andra makro-draget som är relevant då det är under denna kategori som de olika ämnesavsnitten i läromedlet hör, och därmed även retorikavsnittet.

Parodis modell för genren läromedelstext fungerar som ett ramverk för att analysera hur modelltexten används i läromedlen. Det handlar alltså om att undersöka vilket drag som modelltexten tillhör inom makro-draget Konceptualisering och utövande, och vilken roll modelltexten spelar för detta drag.

4 Syfte och frågeställningar

Syftet med denna uppsats är att söka svar på i vilken utsträckning modelltexter används i svenskämnets retorikundervisning på gymnasieskolan, och vilka dessa modelltexter är. För att uppnå syftet kommer yrkesverksamma svensklärare att tillfrågas genom en enkät och läromedel för kurser inom svenskämnet analyseras. Denna metod har valts för att skapa en så bred bild av modelltexten i retorikundervisningen som möjligt. För att skapa en djupare förståelse kring hur dessa modelltexter kan komma i bruk presenteras även en genreanalys av läromedlens användande av modelltext. Målet med denna efterforskning är att i relation till tidigare forskning inom retorikundervisning i svenska klassrum (Olsson Jers, 2010:25, Palmér, 2008:25–26) göra en ansats till att skapa mer kunskap kring ämnet svensk retorikundervisning. Dessutom har uppsatsen ett språkvetenskapligt syfte att skapa en djupare förståelse av genren läromedelstext.

De frågeställningar som uppsatsen vill besvara är följande:

1. *I vilken utsträckning använder sig lärare av modelltexter i retorikundervisningen i kurser i svenskämnet på gymnasieskolan? Vilka är dessa modelltexter?*
2. *I vilken utsträckning används modelltexter för retorikundervisning i läroböcker för kurser i svenskämnet på gymnasieskolan? Vilka är dessa modelltexter?*

⁵ Preamble; Contextualization; Contents Organization; Resource Organization; Presentation, m. ö.

⁶ Conceptualization & Exercising; Concept Definitions; Practice; Recapitulation, m. ö.

⁷ Corollary; Solutions and Answers; Specifications; Guidelines, m. ö.

3. *Hur, utifrån en genreanalytisk läsning av läromedlens retorikavsnitt, används modelltexterna i läromedlen?*

Frågeställningarna 1 och 2 kommer att besvaras i resultatdelen medan frågeställning 3 kommer att besvaras i slutdiskussionen.

5 Metod och material

För att genomföra denna undersökning har jag använt mig av tre olika metoder. Den första metoden, *enkäten*, syftar till att samla in kvantitativa data från yrkesverksamma svensklärare. De andra två användes för läromedelsanalysen. För att kartlägga vilka modelltexter som förekom har *kvantitativ innehållsanalys* använts. Den mer djupgående analysen kring hur modelltexter används i läromedlen har gjorts genom *genreanalys*.

Utformning av den första av de valda metoderna, *enkäten*, har främst utgått ifrån de båda frågorna huruvida respondenten använder sig av modelltexter och vilka dessa modelltexter i så fall är. För att knyta samman enkäten och läromedelsanalysen har det även tillförts frågor huruvida respondenten hämtat modelltexter ur någon form av läromedel, och vilket detta läromedel i så fall är. Denna fråga har även använts för att hitta ytterligare material till läromedelsanalysen. Ytterligare två frågor som ställts gäller hur många år respondenten arbetat som yrkesverksam lärare samt hur modelltexten presenterats; i transkriberad eller inspelad form, eller både och. Den första frågan har haft två syften: dels skulle lärarnas ålder kunna vara en potentiellt intressant variabel för undersökningen, dels för syftet som Barmark och Djurfeldt (2015) anger: att det är bra att inleda en enkät med enklare, neutrala, frågor för respondenten att besvara (Barmark & Djurfeldt, 2015:67). Utifrån övriga riktlinjer från Barmark och Djurfeldt har även enkäten försökt hållas så kort som möjligt för att både underlätta respondenten och för att göra det mer attraktivt att vilja besvara enkäten (Barmark & Djurfeldt, 2015:67).

En annan viktig faktor i konstruktionen av enkäten har varit att skapa det som Barmark och Djurfeldt beskriver som *uttömmande svar*, det vill säga svarsalternativ som täcker in alla möjliga svar som respondenten kan tänkas komma med (Barmark & Djurfeldt, 2015:64). I fall som gäller till exempel frågan om huruvida respondenten använder sig av modelltext eller ej gavs alternativen: ”ja, ofta”, ”ja, men sällan”, ”nej, använder inte modelltexter i undervisningen” och ”nej, inte i retorik, men i andra ämnen”. Här får respondenten därmed fler möjliga alternativ. Hade frågan istället bara haft ett ”ja” och ”nej” hade kanske en respondent som sällan använder sig av modelltexter känt sig osäker på vad hen bör svara. Svårare att formulera svarsalternativ för har frågor som till exempel vilka modelltexter som respondenterna använder sig av varit. Dessa kan klassificeras som det Barmark och Djurfeldt kallar för *öppna frågor*. Denna typ av frågor ger respondenten större möjlighet att själv välja hur de ska besvaras (Barmark & Djurfeldt, 2015:61–62). För att undvika att frågan skulle bli för öppen hämtades potentiella svarsalternativ från pilotundersökningen av läromedlen. Detta innebar att det fanns

sju färdiga svarsalternativ med förslag på modelltexter, samt ett öppet svarsalternativ där respondenten själv fick skriva in övriga modelltexter.

De båda övriga metoderna, *kvantitativ innehållsanalys* och *genreanalys*, har använts med följande två målsättningar: Den första målsättningen har varit att sammanställa vilka modelltexter som förekommer i läromedlens retorikavsnitt. Den andra målsättningen har varit att undersöka hur dessa modelltexter används. Eftersom den första delen handlar om att undersöka frekvensen av modelltexter kan metoden bäst beskrivas som *kvantitativ innehållsanalys* (Esaiasson, Gilljam, Oscarsson & Wängnerud, 2012:197). Enligt Esaiasson et. al. är kvantitativ innehållsanalys användbar när forskaren till exempel vill översätta en innehållslig kategori i ett material till kvantifierbar data (ibid.). Detta stämmer överens med läromedelsanalysens första målsättning då den söker att skapa en översiktlig bild av vilka modelltexter som förekommer i läromedlens retorikavsnitt. Rent praktiskt har detta inneburit att retorikavsnittet först har sökts igenom efter modelltexter. Sedan detta noterats har jag granskat huruvida det är hela, delar eller bara korta utdrag ur modelltextens ursprungliga text som presenteras. Dessutom har jag markerat om modelltexten presenteras med mer än endast transkribering, som till exempel en inspelning av modelltextens framförande.

Analysen av hur modelltexten används i läromedlens retorikavsnitt utgår från Swales (1990) CARS-modell och Parodis (2010) applicering av modellen på läromedelsgenren. Genreanalysen faller inom det som Esaiasson et. al. (2012) beskriver som *kvalitativ textanalys*. Enligt Esaiasson et. al. finns det två huvudtyper av kvalitativ textanalys: *systematisering* och *kritisk granskning*. Den första typen syftar till att klargöra, ordna och klassificera, medan den andra syftar till idé- och ideologikritik samt olika typer av diskursanalyser (Esaiasson et. al., 2012:211). Denna undersökning rör sig i det första fältet, då analysen snarare handlar om att systematisera än att granska.

I den kvalitativa textanalysen menar Esaiasson et. al. (2012) att det finns två typer av förhållningssätt forskaren kan inta inför undersökningens potentiella svar: Ska de placeras in i fördefinierade kategorier, eller ska forskaren istället ha ett mer öppet förhållningssätt (Esaiasson et. al., 2012:217)? Å ena sidan kan Swales (1990) CARS-modell och Parodis (2010) applicering av denna på läromedelsgenren ses som fördefinierade kategorier att placera in modelltexten i, å andra sidan finns det ingen färdig kategorisering av just modelltext hos vare sig Swales eller Parodi. Därför anser jag att det rör sig om ett öppet förhållningssätt då modelltexter i läromedel inte tidigare kategoriserats.

Materialet som denna undersökning bygger på består delvis av svaren på enkäterna som skickats ut till olika svensklärare verksamma på gymnasiet med hjälp av den digitala programvaran Google forms. Med studiens tidsomfång i åtanke sattes ett mål på minst 50 enkätsvar. Detta mål uppnåddes med en slutsiffra på 53 respondenter. Svensklärarna kontaktades på två sätt: Först skickades en förfrågan ut till Svenskläraryöreningens Facebookgrupp Svensklärarna. Därigenom kunde en stor mängd svensklärare nås då gruppen vid utskick hade omkring 12 000 medlemmar. Därutöver skickades det ut mailförfrågningar till utvalda gymnasieskolor med hjälp av en lista från gymnasium.se (Keystone Education Group,

u.å.). Urvalsprincipen från denna lista har utgått ifrån att få en så stor variation som möjligt, sett från typ av skola, storlek och geografisk placering. Eftersom svaren i enkäten är fullständigt anonyma, även för mig, kan jag dock inte bedöma om svaren är representativa för de skolor jag tillfrågat, då jag inte vet från vilka skolor svaren kommit. Den data som inkommit genom enkäterna har sedan bearbetats med hjälp av programmet SPSS 28:de iteration (IBM, u.å.).

Urvalet av materialet till läromedelsanalysen, som består av 26 läromedel, har utgått ifrån principen att skapa ett så omfattande underlag som möjligt. Som tidigare omnämnts användes även en fråga i enkäten som inspiration till vilka läromedel som skulle plockas in i studien. Dessutom har det inte gjorts någon åtskillnad mellan läromedel från kurserna Svenska 1, 2 och 3, då alla kurser innehåller retorikundervisning. Därför har jag i möjligaste mån försökt få med kompletta serier där alla tre kursböckerna är med. Förutom detta har även ett läromedel för kursen *Retorik* (kurskod: SVERET0) plockats med, samt ett digitalt läromedel. Läromedlet för retorikkursen förekom i ett svar på enkäten, och digitala läromedel var en kategori som flera respondenter svarade att de använde. Att få tag på digitala läromedel har varit en utmaning då dessa sällan kan lånas. På grund av ekonomiska begränsningar fick därför ett digitalt läromedel väljas ut. Valet föll på Digilärs läromedel (Lilja, et. al., 2022) för de tre kurserna i Svenska då jag redan var någorlunda bekant med detta.

Studien är begränsad bland annat genom antalet respondenter på enkäten. Utifrån de 53 respondenterna kan endast preliminära generaliseringar göras. Läromedelsanalysen å sin sida är begränsad i djup då analysen endast ger en översiktlig bild över vilka modelltexter som förekommer och hur de används. Denna begränsning beror dels på tid, dels på begränsningar av uppsatsens storlek. Dock skall det påpekas att studien bör ses som ett första bidrag till ett underbeforskat ämne och därför inte behöver gå in allt för mycket på djupet. Undersökningen söker istället att skapa intressanta underlag för framtida forskningsansatser genom att ge en översiktlig preliminär bild av användandet av modelltext i retorikundervisningen.

6 Etik

Uppsatsens metod och material har inte medfört några etiska komplikationer. Den enda risken som fanns låg i enkäten. Respondenterna har dock utlovats full anonymitet och i enlighet med Vetenskapsrådets riktlinjer för god forskningssed ställdes inga integritetskränkande frågor (Vetenskapsrådet, 2017:41). Det framhölls i enkäten att respondenterna hade lov att när som helst avbryta sina enkätsvar fram till dess att enkäten lämnats in. Eftersom enkäten var fullt anonym kunde respondenten dock inte ångra sig efter inskickandet.

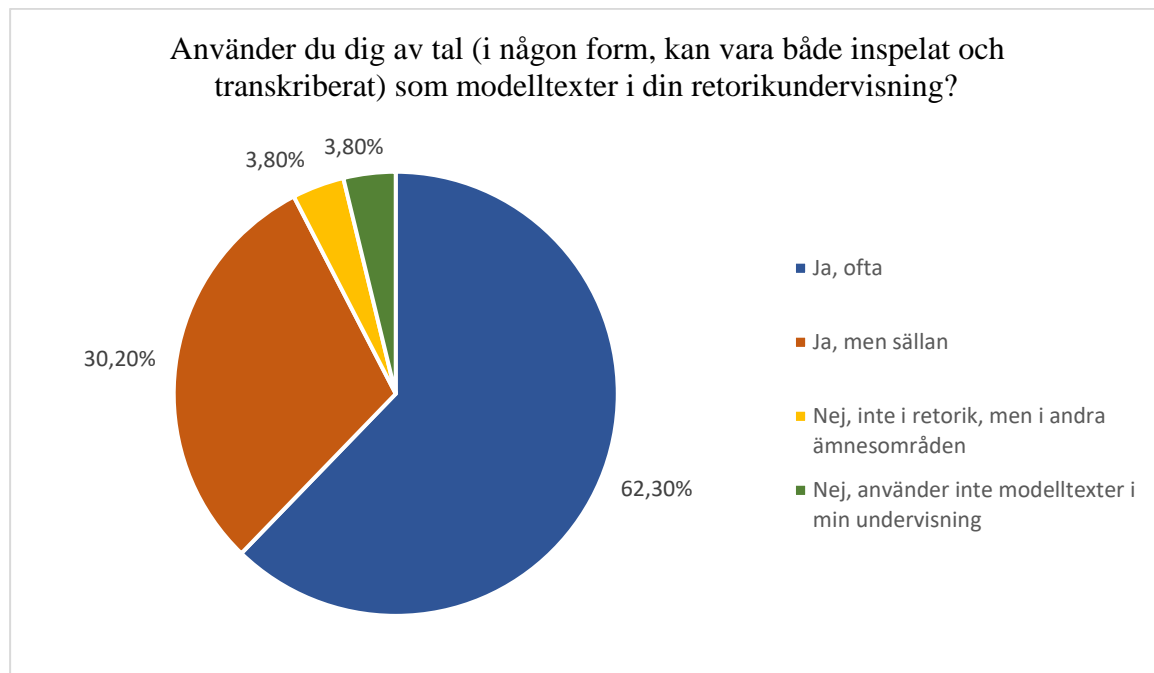
7 Resultat

I resultatavsnittet kommer först enkätundersökningens resultat att presenteras. Därefter kommer läromedelsanalysen att gås igenom. Avslutningsvis presenteras en statistisk översikt av läromedelsanalysen.

Avsnittet kommer att besvara frågeställning 1: ”I vilken utsträckning använder sig lärare av modelltexter i retorikundervisningen i kurser i svenskämnet på gymnasieskolan? Vilka är dessa modelltexter?” samt frågeställning 2: ”I vilken utsträckning används modelltexter för retorikundervisning i läroböcker för kurser i svenskämnet på gymnasieskolan? Vilka är dessa modelltexter?”. Frågeställning 3: ”Hur, utifrån en genreanalytisk läsning av läromedlens retorikavsnitt, används modelltexterna i läromedlen?” kommer istället att besvaras i diskussionsavsnittet.

7.1 Enkätundersökningen

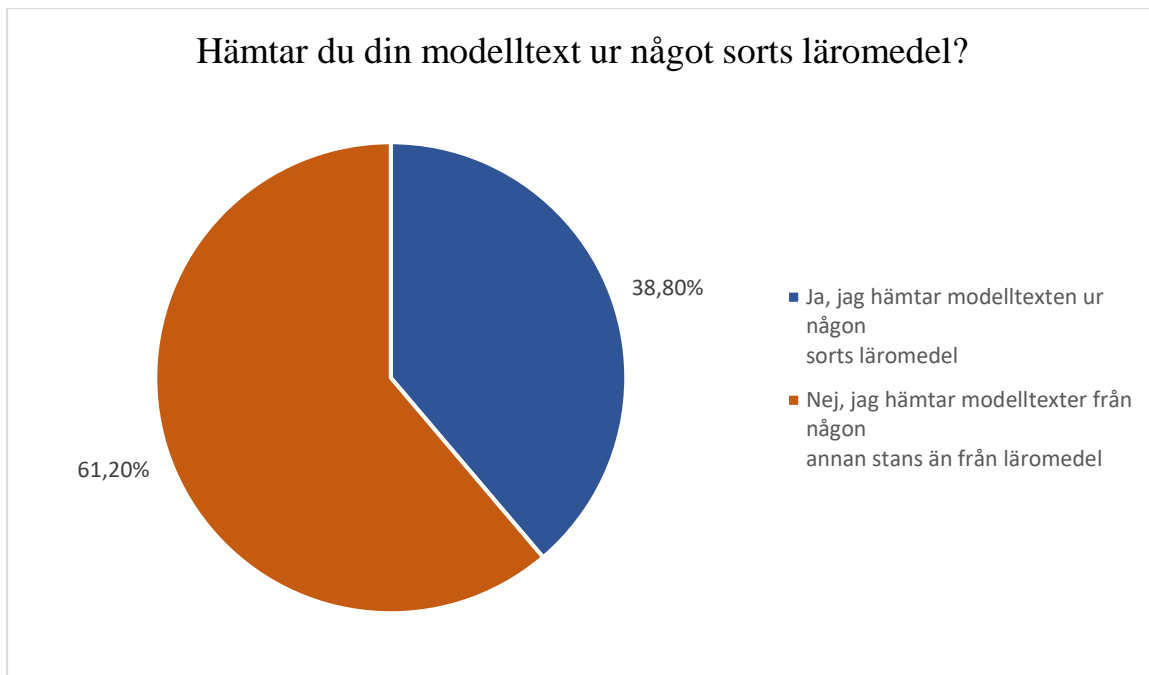
Enkätundersökningen fick 53 respondenter vars svar i detta avsnitt kommer presenteras. Enkätens första fråga om modelltexter löd: ”Använder du dig av tal (i någon form, kan vara både inspelat och transkriberat) som modelltexter i din retorikundervisning?” Svaret på frågan presenteras i figur 1 nedan.

Figur 1

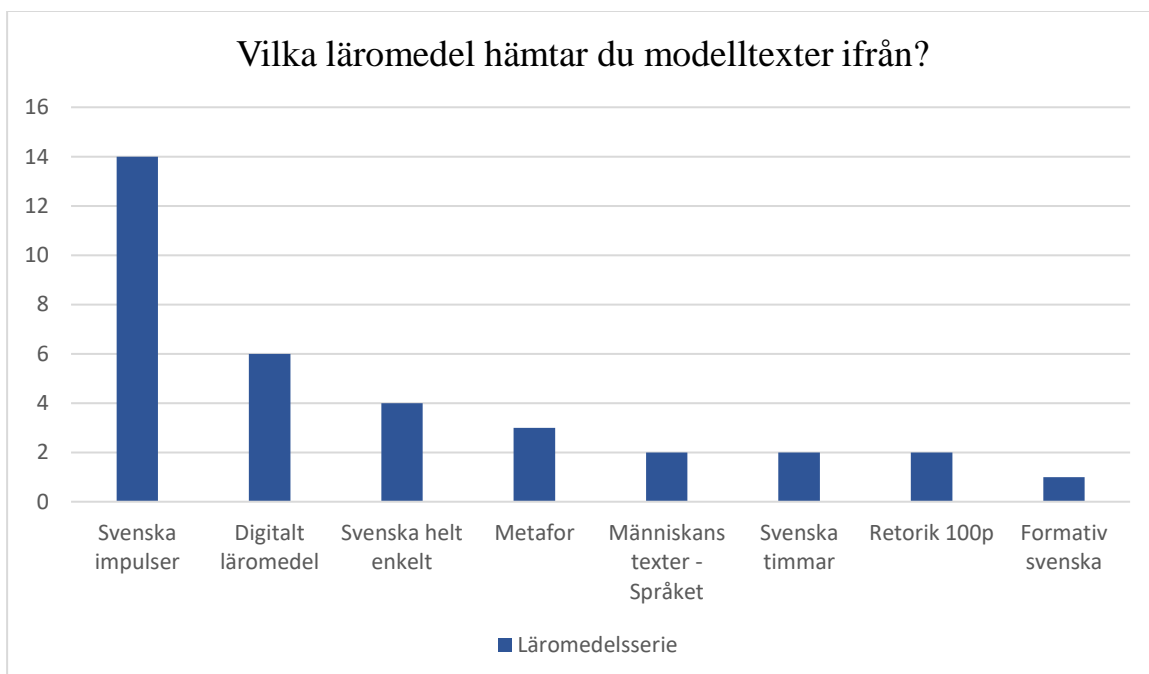
Vad som framgår tydligt är att användandet av modelltext i retorik är vanligt förekommande då hela 92,5% av de 53 lärarna svarade ja på frågan, vilket vi kan se i figur 1. Och av dessa 92,5% är det cirka två tredjedelar som använder det ofta. Utifrån dessa data kan man konstatera att användandet av modelltext i retorikundervisningen mer regel än undantag.

På frågan om huruvida respondenten hämtade modelltexterna ur något sorts läromedel framkom följande svar:

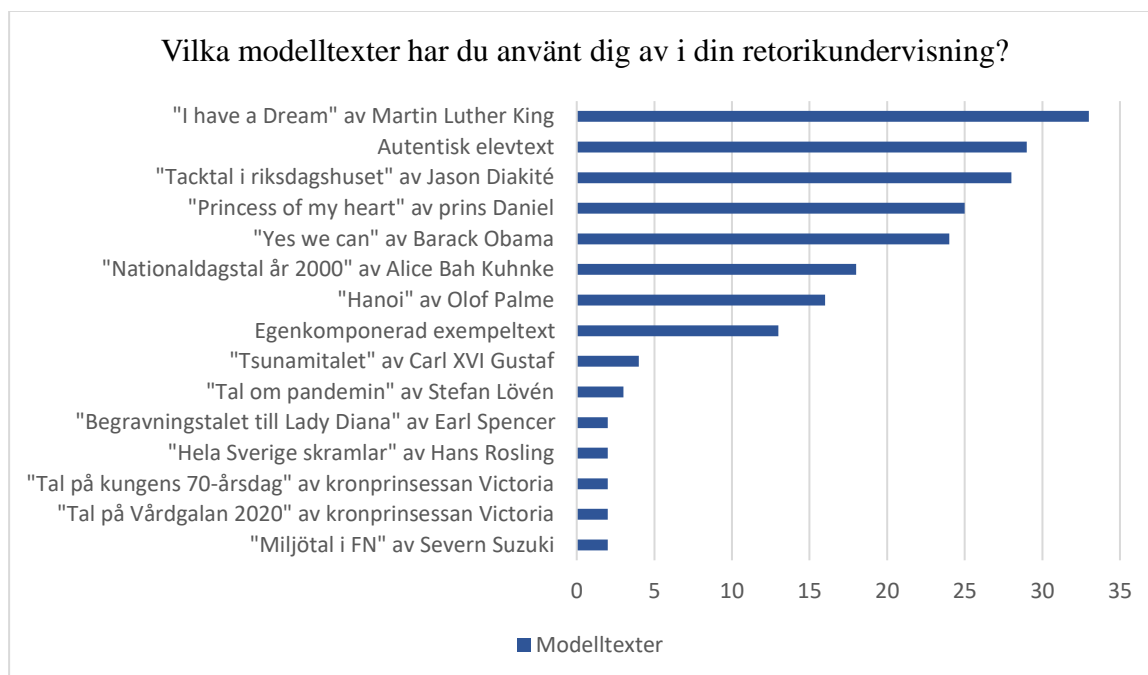
Figur 2

Figur 2 visar att en dryg tredjedel, 19 respondenter, har svarat ja på frågan. Detta är en tillräckligt stor andel för att det fortfarande ska vara intressant att undersöka läromedlens modelltexter. Vilka dessa läromedel är visas i figur 3 nedan, presenterat utifrån respektive läromedelsserie. Totalt åtta läromedelsserier fanns representerade bland respondenternas svar.

Figur 3

En klar favorit framkommer i *Svenska impulser* som 14 respondenter uppger att de använder sig av. På andra plats kommer alternativet digitalt läromedel. Även om alternativet fanns i enkäten valde tyvärr inga respondenter att specificera vilket digitalt läromedel det rörde sig om.

Figur 4

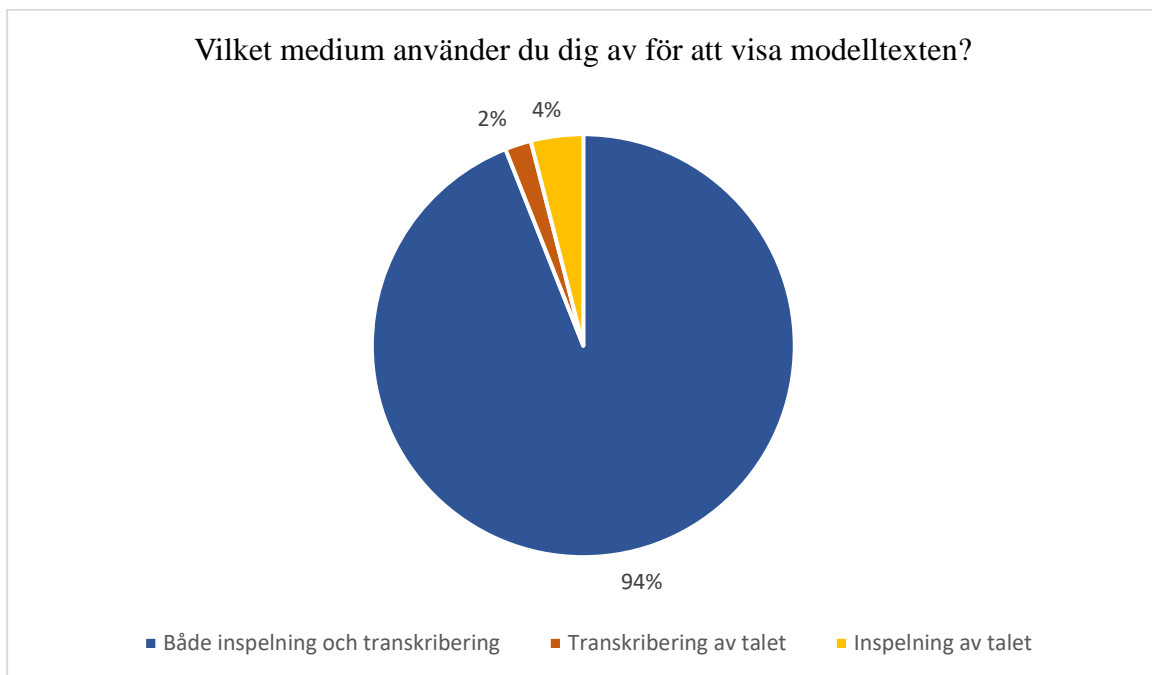
Figur 4 presenterar samtliga tal som förekommit mer än en gång bland respondentsvaren. Det stora glappet mellan kategorin egenkomponerad exempeltext och Carl XVI Gustafs tsunamital visar att det finns en grupp tal och talkategorier som är klart mer förekommande än resterande tal. Bland dessa åtta finner vi: Martin Luther King (33 respondentsvar), Jason Diakité (28 respondentsvar), prins Daniel (25 respondentsvar), Barack Obama (24 respondentsvar), Alice Bah Kuhnke (18 respondentsvar) och Olof Palme (16 respondentsvar). Dessutom förekommer de två kategorierna autentisk elevtext (29 respondentsvar) och egenkomponerad exempeltext (13 respondentsvar) regelbundet bland respondenterna. Av de två sistnämnda sticker autentisk elevtext ut som den som förekommer mest, näst efter "I have a dream". Bland de talare som förekommer allra mest är det som regel oftast manliga talare, med undantag för Alice Bah Kuhnke. Längre ner i figur 4 finns dock två till kvinnor representerade: kronprinsessan Victoria och Severn Suzuki. Men det skulle kunna förekomma större variation bland kategorierna autentisk elevtext och egenkomponerad exempeltext. Detta beror helt på vem som läraren tagit talet ifrån. I tabell 1 nedan presenteras de 24 övriga svar som förekom bland respondenterna, men som endast förekom en gång.

Modelltexter som används av yrkesverksamma lärare, men som endast förekommer en gång:
"438 dagar" av Martin Schibbye
"9/11" av George W Bush
Autentiska hyllningstal
"He for she" av Emma Watson
"How dare you" av Greta Thunberg
Olika ospecificerade politikertal

”Om kriget i Ukraina” av statsminister Magdalena Andersson
Ospecificerade tal av Elaine Eksvärd
Ospecificerat tal av Greta Thunberg
Ospecificerat tal av Hans Rosling
Ospecificerat tal av Volodymyr Zelenskyj
Ospecificerade tal från UR play
Ospecificerat Ted talk
”Palme i debatt med Fälldin” av Olof Palme
”Statsministerns tal till nationen efter attentatet på Drottninggatan” av Stefan Lövéen
”Statsministerns tal till nationen efter tsunamikatastrofen” av Göran Persson
”Tal efter Utöya-attentatet” av Jens Stoltenberg
”Tal i FN” av Malala Yousafzai
”Tal under Anna Lindhs begravning” av Göran Persson
”Tal under Olof Palmes begravning” av Anna Lindh
”Tal på minnesdagen av Utöya” av Mikael Wiehe
”The inch speech” ur filmen <i>Any given sunday</i>
”Tobleronetalet” försvarstal av Mona Sahlin
”Vi har haft det roligt” av Hasse Alfredssons under Tage Danielssons begravning

Tabell 1

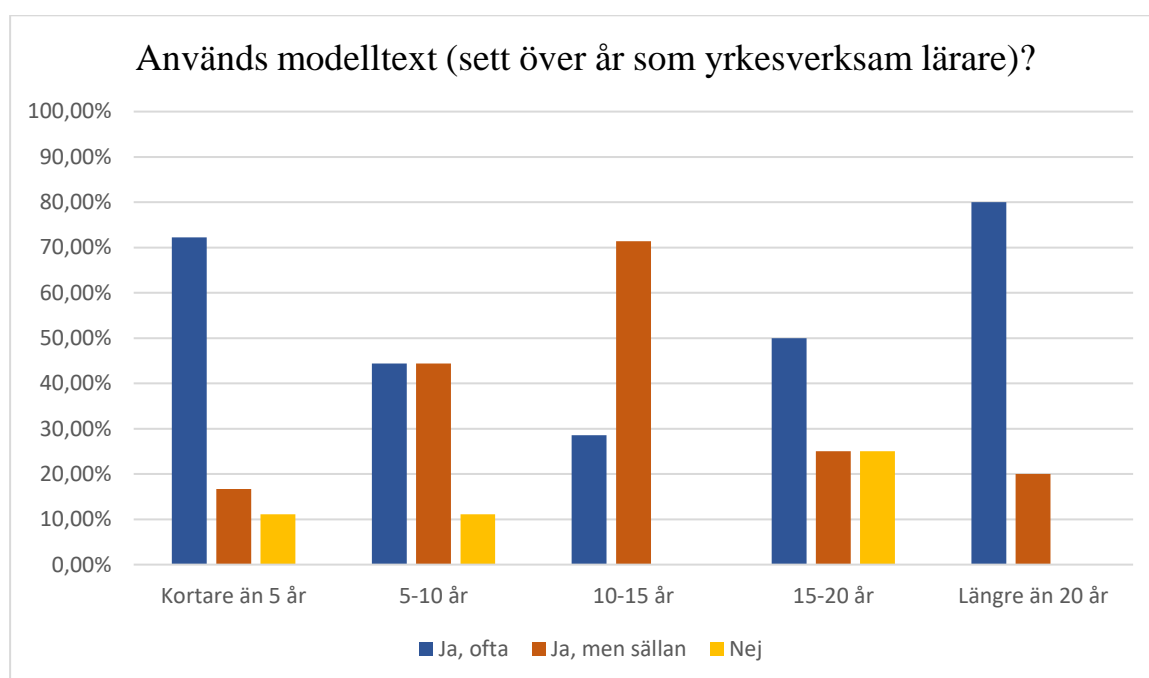
I tabell 1 är tal av yrkesgruppen politiker, ofta högt uppsatta, väl representerade. Hela 12 av 24 tal i tabell 1 är av politiker. Sex av dessa politikertal har hållits i samband med någon sorts katastrof, så som ett terrordåd eller en naturkatastrof. Även begravnings- och minnestal, fem tal i tabell 1, var vanligt förekommande bland respondenterna. En annan observation är att flera tal är mycket aktuella för den period som enkäten skickades ut, exempelvis tal av Magdalena Andersson och Volodymyr Zelenskyj. Detta tyder på att det finns lärare som är snabba med att uppdatera vilka modelltexter de använder sig av i sin retorikundervisning.

Figur 5

I figur 5 ovan presenteras svaren på frågan om vilket medium som lärarna använder för att visa modelltexten. Från enkätsvaren framkommer det tydligt att den stora majoriteten, hela 94%, av respondenterna arbetar med multimodala modelltexter, vilket figur 5 visar. Lärarna som svarat på enkäten visar alltså att de utnyttjar de särskilda möjligheter som finns med just användandet av muntliga framställningar som modelltext, till skillnad från modelltexter baserade på skriftliga framställningar.

Med hjälp av korstabeller kan vi undersöka användandet av modelltext sett utifrån hur många år som respondenten varit yrkesverksam lärare, presenterat i figur 6 nedan.

Figur 6

Användandet av modelltext sett över hur länge respondenten varit yrkesverksam lärare påvisar vissa trender. I figur 6 kan vi till exempel se hur lärare med 10–15 års yrkeserfarenhet använder modelltext mer sällan än andra kategorier. De mest erfarna lärarna, som arbetat längre än 20 år, å sin sida, använder sig i åtta fall av tio ofta av modelltexter i retorikundervisningen. Den bild som framträder om man tittar på hur många som svarat ”ja, ofta” är att modelltexten användes väldigt flitigt av äldre lärare, men för de lärare som varit yrkesverksamma i 10–20 år är trenden starkt nedåtgående. Vi kan dock sluta oss till att denna trend har vänt någon gång under de 10 senaste åren, särskilt om vi ser till de lärare som utexaminerats under de senaste fem åren. Denna kategori använder modelltexter i nästan samma stora utsträckning som de lärare som varit yrkesverksamma längst.

7.2 Läromedelsanalys

I detta avsnitt kommer resultatet från undersökningen av läromedlen att presenteras. De flesta talen som modelltexterna bygger på saknar en officiell titel. I dessa fall har jag valt att själv konstruera en så passande titel som möjligt.

7.2.1 Svenska 1/2/3 helt enkelt

Svenska 1 helt enkelt (Nilsson & Winqvist, 2018) har ingenting som hade kunnat liknas vid en modelltext för retorikavsnittet. I *Svenska 2 helt enkelt* (Nilsson & Winqvist, 2016a) har författarna valt att slå ihop muntlig och skriftlig framställning till ett avsnitt. De två modelltexter som förekommer är exempel på skriftlig framställning och kommer därför inte räknas in i denna undersökning.

Till skillnad från de föregående två i läromedelsserien innehåller *Svenska 3 helt enkelt* (Nilsson & Winqvist, 2016b) modelltexter i retorikavsnittet. Dessa är:

- ”Döda myten om faran med dataspel”, autentiskt argumenterande tal av en elev från årskurs 3 (Nilsson & Winqvist, 2016b:44–45).
- ”438 dagar”, informativt tal av Martin Schibbye efter att ha benådats från 438 dagars fängenskap i Etiopien (Nilsson & Winqvist, 2016b:46).

Den första modelltexten, ”Döda myten om faran med dataspel”, analyseras utifrån disposition och textens användning av retoriska stilfigurer. Detta görs genom färgmarkeringar i texten och utförliga beskrivningar och förklaringar i marginalen. Alla talets delar färgkodas för att göra det tydligt för eleven vilken beskrivning som avser vilken del av texten. Det är dock inte helt självklart varför till exempel stilfiguren retorisk fråga markeras med blå färg medan pleonasm, anadiplosis och antites markeras med rosa. I övrigt kopplas förklaringarna tydligt till retorikens terminologi. I till exempel det första argumentet förklarar författarna hur ethos och logos kommer till uttryck. Det förstnämnda talet beskrivs som ett exempeltal, medan talet av Martin Schibbye beskrivs som ett övningstal. Här går inte författarna igenom talets olika delar som i den föregående elevtexten, utan eleverna förväntas själva gå igenom texten och analysera.

7.2.2 Svenska impulser 1/2/3

Följande modelltext förekommer i *Svenska impulser 1* (Markstedt & Eriksson, 2017):

- ”Solenergi – framtidens energi”, autentiskt informativt tal av en elev från årskurs 1 (Markstedt & Eriksson, 2017:36–38).

Modelltexten används av författarna för att exemplifiera dispositionen av ett informativt tal. Detta görs med hjälp av pilar i textens marginal och en tillhörande kort beskrivning. Till exempel: ”Här nämner eleven sin andra källa” (Markstedt & Eriksson, 2017:36) och ”Avslutning där eleven återknyter till inledningen” (Markstedt & Eriksson, 2017:38). Författarna ger dock ingen innehållslig beskrivning av vad som händer i talets olika delar. Detta ansvar läggs på eleven själv genom sex frågor som författaren ställer till talet. De flesta av frågorna är av beskrivande karaktär, som till exempel: ”Vad tar talaren upp i talets huvuddel?” (Markstedt & Eriksson, 2017:39). Signifikativt för samtliga frågor till modelltexten är att ingen använder några retoriska begrepp, eller uppmanar eleven till att använda sig av några.

Svenska impulser 2 (Markstedt & Eriksson, 2020) använder sig av följande modelltexter:

- ”Tacktal vid mottagande av diamantbollen 2018”, av Nilla Fischer [kort utdrag] (Markstedt & Eriksson, 2020:59).
- ”Jason Diakité’s tal i riksdagshuset”, tacktal hållet i samband med att Jason Diakité tog emot pris från Fem i tolv-rörelsen [inspelning] (Markstedt & Eriksson, 2020:70).
- ”Lägg mer tid på retorik i skolan”, autentiskt argumenterande tal av en elev i årskurs 2 (Markstedt & Eriksson, 2020:72–74).

Den första modelltexten är ett kortare utdrag som används som exempel på ethos, logos och pathos. Författarna gör ingen egen analys, utan ger istället eleverna tre frågor att besvara utifrån textens innehåll relaterat till de tre introducerade begreppen. Den andra modelltexten presenteras inte i boken; eleven uppmanas istället att titta på en inspelning av talet på nätet. I likhet med föregående modelltext presenterar författarna ingen egen analys utan låter eleverna besvara några frågor om talet. Den tredje modelltexten används dock mer genomgående som ett exempel att analyseras tillsammans med läsaren. Författarna har valt att markera den argumenterande modelltextens olika delar i dispositionen. Markeringarna innehåller dock inte någon mer beskrivning än till exempel: ”Inledning med bakgrund och tes” (Markstedt & Eriksson, 2020:72).

I retorikavsnittet i *Svenska impulser 3* (Markstedt & Eriksson, 2013) förekommer följande modelltexter:

- ”Värna om kollektivtrafiken”, autentiskt argumenterande tal av en elev i årskurs 3 (Markstedt & Eriksson, 2013: 46–48).

- ”Talmannens högtidstal på Skansen på nationaldagen 2012”, högtidstal hållet av talman Per Westerberg 2012 (Markstedt & Eriksson, 2013:68–70).
- ”Högtidstal på Nationaldagen år 2000”, av Alice Bah Kuhnke [eleven uppmanas även se talet inspelat] (Markstedt & Eriksson, 2013:79–81).

När det gäller de två första modelltexterna presenterar författarna en detaljerad analys, där flera stora utdrag används ur modelltexterna för att exemplifiera hur ett argumenterande tal respektive ett högtidstal bör hållas. I analysen används rikligt med retoriska metaspråkliga begrepp som ”exordium” (bakgrund/berättelse), ”propositio” (tes/budskap) och ”peroratio” (avslutning) (Markstedt & Eriksson, 2013:50, 53). Författarna knyter tydligt samman modelltext med teori, och förklarar utförligt sin analys för läsaren genom att ge stort utrymme åt förklaringarna av modelltextens olika delar. Vad gäller den tredje modelltexten lämnar författarna över ansvaret att genomföra analysen till eleverna. Eleverna har av författarna fått en analysmodell som de uppmanas att följa i analysen av Alice Bah Kuhnkes tal. Analysmodellen innehåller tre huvudsakliga områden: innehåll och disposition, språk och stil samt framförande. För att den sista delen, framförande, ska kunna analyseras behöver eleverna även se en inspelad version av talet. Uppgifterna till den tredje modelltexten innefattar dessutom dels en diskussion med andra elever, dels en egen, skriven, analys.

7.2.3 Möt språket

I läromedlet förekommer följande modelltexter:

- ”Öka biståndet till Baltikum”, argumenterande tal med oklar upphovsman (Johansson, Karlsson & Nettervik, 2009:27–28).
- ”I have a dream”, offentligt tal hållet av Martin Luther King vid Lincoln-monumentet i samband med *Marschen till Washington för arbete och frihet* [utdrag ur talet] (Johansson, Karlsson & Nettervik, 2009:29–30).
- ”Tsunamitalet”, tal hållet av kung Carl XVI Gustaf under en minnesceremoni i Stockholms stadshus den 10 januari 2005 (Johansson, Karlsson & Nettervik, 2009:38–39).
- ”Kära nyblivna lärare”, högtidstal hållet i samband med examensdagen för nyblivna lärare av ej angiven upphovsman (Johansson, Karlsson & Nettervik, 2009:43–44).

Den första modelltexten får av författarna en kort analys presenterad i en inramad faktaruta. Analysen har tre delar: disposition, retorikens grundstenar och stilfigurer. Den första delen, dispositionen, innehåller en kort förklaring till varje styckes plats i dispositionen, som exempelvis: ”stycke 7: motargument smulas sönder med hjälp av ytterligare exempel” (Johansson, Karlsson & Nettervik, 2009:28). I den andra delen presenteras hur logos, ethos och pathos förekommer i texten. Detta görs dock på ett mer översiktligt plan och utan att använda några konkreta exempel ur texten. Den tredje och sista delen i den korta analysen, stilfigurer, plockar ut fem exempel på metaforer i modelltexten, samt ett exempel på en retorisk fråga.

Den andra modelltexten, Martin Luther Kings tal ”I have a dream”, används av författarna som ett exempel på val av språkliga bilder. Denna analys görs, till skillnad från den förra, i löpande text. I analysen väljer författarna ur modelltexten ut exempel på upprepning, stegring, hopning, parallellism, antites och metafor. Som exempel på upprepning använder författarna Kings upprepning av orden ”jag har en dröm”, och som exempel på antites väljer de motsatsförhållandet mellan metaforerna ”orättvisans och förtryckets hetta” och ”friheten och rättvisans oas” (Johansson, Karlsson & Nettervik, 2009:30). Den andra modelltexten får alltså stå modell för ett särskilt område av retoriken, istället för användas som ett allmänt exempel på samma sätt som den första modelltexten.

Den tredje modelltexten låter författarna istället eleven analysera på egen hand. Eleven får av författarna sex frågor som ska vägleda dem i deras analys. Frågeställningarna fokuserar på bland annat hur logos, ethos och pathos kommer till uttryck, hur inledning och avslutning har utformats samt vad för bildspråk och stilistiska figurer som eleven kan upptäcka.

Den sista modelltexten består av ett exempel på ett högtidstal. Författarna tycks inte ha något annat syfte med talet än att ge exempel på vad som är signifikativt för ett högtidstal, vilket märks på den korta analysrutan som kompletterar talet. Där beskrivs modelltextens delar i kortfattad punktform med några korta exempel.

7.2.4 Metafor 2

Den modelltext som förekommer i läromedlet är:

- ”Tal i riksdagshuset”, av Jason Diakité [inspelning och transkribering] (Edvardsson, 2018:329–330).

Författaren presenterar ingen egen analys, utan ansvaret ligger på eleven att själv analysera texten. Eleven uppmanas att besvara nio frågeställningar. De tre första frågorna rör disposition, det vill säga inledningen, huvuddelen och avslutningens utformning. Följande tre frågor handlar om talets framförande, vilket innebär att talet måste spelas upp i samband med undervisning. Dels tillfrågas eleven om huruvida talaren använder sig av något presentationstekniskt

hjälpmedel, dels frågar författaren om den språkliga utformningen och kroppsspråk. De sista tre frågorna syftar till mer övergripande intryck av talet: Vilket är talets budskap? Vad har det för styrkor? Hur hade talet kunnat utvecklas?

7.2.5 Nya svenska språket

Läromedlet använder följande modelltext:

- ”I have a dream”, av Martin Luther King [utdrag ur talet] (Lundahl & Sjöstedt, 2006:52–53).

Författarna använder modelltexten som introduktion till bokens retorikavsnitt; detta görs under rubriken ”Det mest berömda talet under 1900-talet?” (Lundahl & Sjöstedt, 2006:52). Talet lyfts fram som ett positivt exempel, men författarna gör ingen djupare analys; istället ges talet en kortare kommentar för att därefter inte återkomma på något sätt i resten av retorikavsnittet. Kommentaren ger en kortare bakgrund till talet, för att sedan beskriva Martin Luther Kings framförande och upprepningarna han använder sig av i sitt tal. Slutligen beskriver författarna hur King förhöll sig till sitt manuskript. Modelltexten tycks av författarna användas mer som en intresseväckande inledning på retorikavsnittet, än som en förebildstext att studeras och analyseras.

7.2.6 Insikter i svenska 1/2–3

Det närmsta *Insikter i svenska 1* (Harstad & Tanggaard-Skoglund, 2011) kommer till att använda en modelltext är ett kort avsnitt de kallar ”10 kända tal”. Talen ges endast en kort beskrivning kring vem som höll det och ungefär vad talet innehöll. Eftersom talen inte används till någon sorts analys av vare sig författare eller elev kan de inte klassificeras som modelltexter i den här undersökningen. *Insikter i svenska 2–3* (Harstad & Tanggaard-Skoglund, 2013) innehåller ingenting som kan liknas vid en modelltext för retorikavsnittet.

7.2.7 Formativ Svenska 1/2/3

Formativ Svenska 1 (Eklund & Rösåsen, 2017) använder sig av följande modelltexter:

- ”Tänk om Jimmie bestämde här?”, autentiskt argumenterande tal av en elev i årskurs 1, bedömt med betyget A (Eklund & Rösåsen, 2017:78–79).

- ”Det finns så mycket bra med att vara osvensk!”, autentiskt argumenterande tal av en elev i årskurs 1, bedömt med betyget C (Eklund & Rösåsen, 2017:81–82).
- ”Jag älskar svensk musik”, autentiskt argumenterande tal av en elev i årskurs 1, bedömt med betyget E (Eklund & Rösåsen, 2017:84).

De tre modelltexterna används som exempel på vad som krävs för att nå betygsstegen A, C eller E. Majoriteten av författarnas kommentarer kring talen är därför centrerade kring detta syfte. I samtliga modelltexter färgkodas utvalda delar av talen, men färgerna hänvisar inte till retoriska begrepp, utan korresponderar till olika delar av kunskapskraven. Tillsammans med den transkriberade texten redovisas även bilder som använts av talarna som presentationstekniskt hjälpmedel; dessa omfattas av författarnas kommentarer på texten. I sina kommentarer till modelltexterna har författarna fokuserat på följande aspekter: disposition, röd tråd, huruvida språk är anpassat efter kommunikationssituationen, användande av presentationstekniskt hjälpmedel samt aspekter av framförandet så som manusbundenhet och åhörarkontakt. Modelltexterna som belönats med A- och C-betyg berömdes för användandet av flera röda trådar, där E-texten endast hade en. De två första texterna hade dessutom enligt författarna ett språk väl anpassat till kommunikationssituationen, medan den sista E-texten bara hade det till viss del. Det var dock bara A-texten som av författarna lyftes fram som ett gott exempel på användande av presentationstekniskt hjälpmedel. Dessutom var det bara detta tal som fick beröm för framförandet.

I *Formativ Svenska 2* (Eklund & Rösåsen, 2018) förekommer följande modelltexter:

- ”Det är dags vi tar vårt ansvar genom att minska mängden kött”, autentiskt argumenterande tal av en elev i årskurs 2, bedömt med betyget A (Eklund & Rösåsen, 2018:80–81).
- ”Har ni tänkt på någon annan än er själva någon gång?”, autentiskt argumenterande tal av en elev i årskurs 2, bedömt med betyget C (Eklund & Rösåsen, 2018:83–84).
- ”Rör inte mitt kött!”, autentiskt argumenterande tal av en elev i årskurs 2, bedömt med betyget E (Eklund & Rösåsen, 2018:86).

Författarna använder modelltexter i syfte att konkretisera läroplanen och betygskriterierna för eleven. Detta görs genom att de presenterar tre modelltexter som motsvarar de respektive betygen A, C och E. Varje enskild modelltext analyseras i två steg, först det transkriberade talmanuset och sedan en kort kommentar på hela innehållet, framförandet inkluderat. I transkriberingen stryks valda delar över i olika färger som förklarar vad de representerar. Ljusgrön representerar anekdot, lila representerar argument, brun representerar tes, orange

representerar motargument och blå representerar retoriska grepp så som stilfigurer. Den avslutande kommentaren tar upp både styrkor och svagheter i talet. I C-talet lyfts bland annat fram att talet är anpassat till situation och innehåller flera retoriska grepp. Som svaghet plockas till exempel fram att talet saknar motargument. Författarna lägger i sin analys av talen stor vikt vid hur tal bedöms summativt, vilket märks genom hur ofta kunskapskraven citeras och hänvisas till.

I retorikavsnitten för *Formativ Svenska 3* (Eklund & Rösåsen, 2020) förekommer följande modelltexter:

- ”Jan Löf borde skämmas!”, autentiskt argumenterande tal av en elev i årskurs 3, bedömt med betyget A (Eklund & Rösåsen, 2020:39–40).
- ”Det är dags att sluta spekulera”, autentiskt argumenterande tal av en elev i årskurs 3, bedömt med betyget C (Eklund & Rösåsen, 2020:41).
- ”Problemet med Pippi”, autentiskt argumenterande tal av en elev i årskurs 3, bedömt med betyget E (Eklund & Rösåsen, 2020:42).
- ”Högtidstal på Nationaldagen år 2000”, av Alice Bah Kuhnke (Eklund & Rösåsen, 2020:110–112).
- ”Victorias tal till sin pappa”, hyllningstal hållet av kronprinsessan Victoria på kung Carl XVI Gustafs 70-årsdag (Eklund & Rösåsen, 2020:114–115).
- ”Barack Obamas installationstal”, installationstal hållet 2008 (Eklund & Rösåsen, 2020:117–121).

Läromedlets första tre modelltexter är autentiska elevsvar baserat på en skoluppgift. Texternas syfte är att visa eleven vad läraren tar med i sin bedömning av argumenterande tal. Detta förmedlar författarna med hjälp av kommenterade färgöverstrykningar, utpekad disposition och en avslutande beskrivning av talets styrkor och svagheter. I den första modelltexten, som är ett exempel på en text på A-nivå, är dispositionen markerad i vänster marginal där författarna till exempel visar var modelltextens argument befinner sig. Retoriska stilgrepp har färgkodats på följande vis: metafor och liknelse får en ljusbrun färg, antites och tretal får färgen ljusrosa, direkt tilltal blir blå, stegring grön, identisk upprepning lila, anafor gul och retorisk fråga får färgen mörkrosa. Det framkommer ingen förklaring till varför nämnda färgindelningen ser ut som den gör.

I de modelltexter som representerade A och C beskriver författarna att det finns en tydlig tes och att båda innehåller flertalet retoriska grepp. Det som skiljer dem åt är mängden argument och stilfigurer. För A-texten lyftes även effektivt användande av presentationstekniskt hjälpmedel fram som berömvärdt. E-texten i sin tur präglas enligt författarna av ett bra manus och väl använda presentationstekniska hjälpmedel, men bristfälligt framförande med stor manusbundenhet.

Syftet med de sista tre modelltexterna är att eleven ska få öva på talanalys. Instruktionen går ut på att eleven ska identifiera vilka retoriska grepp som förekommer i talet, samt kommentera talets ethos, logos och pathos. Med arbetet kring den första modelltexten uppmanas eleverna arbeta i par, medan de två sista texterna ska analyseras på egen hand. Eleven får ingen större vägledning i talanalysen av författarna, utan förväntas använda kunskaper från en analys genomförd på en skriftlig framställning. I uppgiftsbeskrivningen kopplad till modelltexterna menar även författarna att en analys på A-nivå kan plocka ut minst tio olika retoriska grepp, på C-nivå sju olika och på E-nivå fem olika.

7.2.8 Svenska timmar – språket

Läromedlet använder följande modelltexter:

- ”I have a dream”, av Martin Luther King [kort utdrag] (Waje & Skoglund, 2011:88).
- ”Folkhemmet”, tal hållet av Per Albin Hansson under en riksdagsdebatt år 1928 [kort utdrag] (Waje & Skoglund, 2011:90).

Båda modelltexterna är endast korta utdrag på bara några rader. Martin Luther Kings tal används endast som ett exempel på anafor, vilket nämns på samma sida. Per Albin Hanssons tal tycks dock inte uppfylla något särskilt syfte, vare sig för analys eller som exempel.

7.2.9 Svenska rum 1/2/3

Författarna till *Svenska rum 1* (Eriksson, Heijdenberg & Lundfall, 2012) har ägnat ett helt avsnitt åt modelltexter, men ingen utgörs av något sorts tal. I *Svenska rum 2* (Eriksson, Heijdenberg & Lundfall, 2013) förkommer dock följande modelltext:

- ”Obamas tillkännagivande av kandidaturen till presidentämbetet”, tal hållet av Barack Obama vid sitt tillkännagivande av sin kandidatur till presidentämbetet år 2007 [stora utdrag] (Eriksson, Heijdenberg & Lundfall, 2013:60–63).

Författarna bryter i löpande text in emellan de tre utvalda delarna av talet för att förklara vad som hände i föregående del, och vad som ska komma i nästa. I det första insticket av författarna använder de begreppen *exordium* (att fånga lyssnarnas intresse), *narratio* (bakgrunden till det som ska talas om) och *propositio* (talets budskap) för att beskriva Obamas inledning (Eriksson, Heijdenberg & Lundfall, 2013:61). I det andra insticket belyser författarna språklig stil och vilket innehåll Obama valt ut till vilket syfte. Slutligen uppmanas eleven att i samma text studera vilka retoriska stilgrepp som används.

Svenska rum 3 (Eriksson, Heijdenberg & Lundfall, 2014) å sin sida innehåller ingenting som hade kunnat liknas vid en modelltext för retorikavsnittet.

7.2.10 Språket – studiebok i svenska för gymnasieskolan, årskurserna 1–3

Språket – studiebok i svenska för gymnasieskolan, årskurserna 1–3 (Josephson, Korduner, Mårtensson & Ågren, 1987) har ingenting som kan liknas vid en modelltext för retorikavsnittet. Istället väljer läromedlet att fokusera på praktiska övningar i muntlig framställning.

7.2.11 Ekengrens svenska – språkbok 1/2/C

Ekengrens svenska – språkbok 1 (Ekengren & Lorentzson-Ekengren, 2011) har ingenting som kan liknas vid en modelltext för retorikavsnittet. Men den andra boken i läromedelsserien, *Ekengrens svenska – språkbok 2* (Ekengren & Lorentzson-Ekengren, 2012), använder sig av följande modelltexter:

- ”Karl Bild”, fiktiv muntlig redovisning av en elev i Jonas Karlssons novell *Muntlig redovisning* (Ekengren & Lorentzson-Ekengren, 2012:14).
- ”Hvem önskar så?”, fiktivt tal av kung Henrik V i William Shakespeares pjäs *Henrik V* (Ekengren & Lorentzson-Ekengren, 2012:24–25).

Båda modelltexterna som författarna använder kommer från fiktiva berättelser. Det som skiljer de båda åt är att den första modelltexten är ett negativt exempel, medan den andra är ett positivt exempel. Förklaringen på vad som gör det ena talet till ett negativt exempel och det andra till ett positivt är inget som författarna går in något djupare på. Den korta kommentaren till den första, negativa, modelltexten nämner att talaren använder ett för sammanhanget opassande språk, och att om talaren varit mer förberedd hade talet gissningsvist låtit bättre. Den andra, positiva, modelltexten får bara en inledande kort kommentar om att talet är ett exempel på någon som är bra på att övertyga, men går inte djupare in på varför talaren är övertygande.

Ekengrens svenska – språkbok C (Ekengren & Lorentzson-Ekengren, 2004) innehåller följande modelltexter:

- ”Parentation över stupade soldater”, parentation (minnestal) tillägnat soldater som stupat under det Peloponnesiska kriget av Perikles [utdrag ur talet] (Ekengren & Lorentzson-Ekengren, 2004:72).
- ”Mot frispråkiga gycklare”, nobeltal av Dario Fo [utdrag ur talet; eleven uppmanas ta del av talets presentationstekniska hjälpmedel] (Ekengren & Lorentzson-Ekengren, 2004:89).

I den första modelltexten väljer författarna att lyfta fram hur Perikles ”talar väl, lugnt och säkert” och ”med målande gester” samt att ”alla hör vad Perikles säger, även de som trängs allra längst bort” (Ekengren & Lorentzson-Ekengren, 2004:72). Det framkommer inte varifrån författarna hämtar information om hur ett tal som är över 2 400 år gammalt har framförts och mottagits av åhörarna, som av Ekengren och Lorentzson-Ekengren beskrivs som ”trollbundna av kraften och allvaret i Perikles ord” (Ekengren & Lorentzson-Ekengren, 2004:72). Författarnas beskrivning av modelltexten ger mer ett skönlitterärt intryck, snarare än ett vetenskapligt.

För den andra modelltexten uppmanas eleven att ta del av bilder som användes i samband med talets framförande. Förutom det lämnas det inte någon instruktion till eleven gällande vad de ska använda modelltexten till. Det enda som författarna själva har att säga om modelltexten är att den visar talarens politiska engagemang och har ett burleskt tilltal.

7.2.12 Retorik 100p

Retorik 100p (Gustavsson, 2014) använder sig av följande modelltexter:

- ”Yes we can”, Barack Obamas tacktal efter valsegern 2008 (Gustavsson, 2014:158–163).
- ”Högtidstal på Nationaldagen år 2000”, av Alice Bah Kuhnke (Gustavsson, 2014:165–168).
- ”Princess of my heart”, Prins Daniels hyllningstal till kronprinsessan Victoria på deras bröllopsdag [inspelning och transkribering] (Gustavsson, 2014:171–172).

Gustavssons bok skiljer från de andra läromedlen då den är en lärobok för 100-poängskursen Retorik (kurskod: SVERET0). Boken innefattar ett helt avsnitt som ägnas talanalys och det är i detta avsnitt som de tre modelltexterna förekommer. Gemensamt för alla tre modelltexterna är att eleven själv förväntas genomföra analysen. Det första talet, Barack Obamas, får en kort kommentar på fyra rader av retorikprofessor Anders Sigrell som berömmar talets stilfigurstäthet, men inga konkreta exempel från texten ges. Det bör också anmärkas att Obamas tal presenteras på sitt originalspråk engelska, vilket sticker ut från de andra läromedlen som istället valt att översätta modelltexter som ursprungligen varit på ett annat språk.

Efter varje modelltext ställer författaren 5–15 övningsfrågor som eleven förväntas besvara. Frågorna till Obamas tal lägger bland annat stor vikt på vilka stilfigurer som förekommer i talet. Med avseende på Alice Bah Kuhnkes tal uppmanas eleven istället att bland annat att fundera över åhöraranpassning, och hur talet skulle ha kunnat förändras beroende på vilka som varit åhörare. Dessutom manar författaren eleven till att titta på vilka allusioner som förekommer i talet, och vilket syfte dessa kan tänkas ha. Det sista talet, prins Daniels, har flest frågor (14 stycken) där flera av dem fokuserar på själva framträdandet. Eleven förväntas analysera röst, kroppsspråk och frånvaro av manus. Gemensamt för samtliga modelltexter är att författaren undrar vad eleven själv tyckte om talet, eller vilken del som var bäst, ibland med följdfrågan ”motivera varför” (Gustavsson, 2014:164) eller ”vad skulle du gjort annorlunda” (Gustavsson, 2014: 173).

7.2.13 Läs, tala, skriva – lärobok och studiebok i svenska för gymnasieskolan

I läromedlet förekommer följande texter:

- ”Önskar ni det totala kriget?”, politiskt propagandatal hållet av Joseph Goebbels år 1943 [långa utdrag ur talet] (Nemert, Rundblom, Lindskog, Eriksson, Rydén & Widing, 1996:88–95).
- ”I have a dream”, av Martin Luther King (Nemert, et. al., 1996:96–98).
- ”Om sannolikheten”, monolog av Tage Danielsson i revyn Under dubbelgöken 1979 som ironiserade kärnkraftsanhängarnas argument gällande Harrisburg-olyckan (Nemert, et. al., 1996:99–100).

Valet av ett propagandatal av Joseph Goebbels har dubbla funktioner: dels visar det ett retoriskt välkomponerat tal, dels visar det hur talekonsten kan missbrukas. Rent analysmässigt har författarna plockat ut fyra delar ur talet: en inledande del, en faktaredovisande del, en argumenterande del samt en avslutande del. Varje del förklaras och analyseras utförligt efter att

den presenterats. I inledningens analys beskrivs det bland annat hur Goebbels spelar på åhörarnas skräck genom att beskriva hotet från öst, men sedan lyfter de tyska soldaternas mod i försvaret från nämnda hot. Under faktaredovisningens analys visar författarna hur talaren kan förvränga fakta, logos, för att bedra sina åhörare. Den argumenterande delens analys fokuserar på vilka teser talaren lyfter fram inlindat i skämt och ironi. Dessutom poängterar författarna hur Goebbels i sin argumentation konstruerar ett ”vi” som kan kontrasteras mot ett ”dem”. Avslutningens analys beskriver kort vilken effekt som talet fick på åhörarna. Efter modelltextens analys presenterar författarna en sammanfattning där de i punktform går igenom talets olika delar.

De andra två modelltexterna får bara varsin kort presentation om vad talet handlar om, men ingen analys görs av dessa två tal över huvud taget. Inte heller eleven uppmanas att använda talen till något.

7.2.14 Människans texter – Språket

Människans texter – Språket (Sjöstedt & Jeppsson, 2013) använder följande modelltext i retorikavsnittet:

- ”I have a dream”, av Martin Luther King [delar ur talet] (Sjöstedt & Jeppsson, 2013:256–258).

Eleven möts först av talets inledning innan författarna presenterar texten. I deras presentation ges eleven en bild av hur talet framfördes i förhållande till röst och kroppsspråk. Dessutom ges eleverna några exempel på anaforer, besjälningar och andra metaforiska stilfigurer från modelltextens inledning. Författarnas kommentar av inledningen avslutas med att de uppmanar eleven att reflektera över språkliga val King gör, som till exempel att han refererar till Abraham Lincoln som ”en stor amerikan” (Sjöstedt & Jeppsson, 2013:257). Efter detta får eleven läsa ett längre utdrag ur talet än inledningen. I författarnas kommentar av det längre utdraget riktar de elevens uppmärksamhet mot rytmen i språket och upprepningarna av orden ”jag har en dröm”, ”tro” och ”tillsammans” (Sjöstedt & Jeppsson, 2013:258). Sjöstedt och Jeppsson ger även en mer allmän beskrivning av hur King i sitt tal arbetar med att konstruera en känsla av gemenskap hos åhörarna. Slutligen nämner författarna aspekter som inte stått med utdraget, men som de finner är värda att nämna. Bland dessa finns exempel på olika vardagsmetaforer som King använt sig av.

7.2.15 Digilär – Svenska gy

De modelltexter som förekommer i det digitala läromedlet *Digilär – Svenska gy* är som följer:

- ”Världens bästa fröken”, del av en föreläsning av John Steinberger [inspelning] (Lilja, Persson, Sivedal, Liljenskög & Cedergren, 2022, kap 2:1).
- ”Därför är jag demokratisk socialist” tal av Olof Palme under en tv-sänd partiledardebatt 1982 [kort utdrag] (Lilja, et. al., 2022, kap 2:2).
- ”Centerpartiets Almedalstal 2017”, tal av Centerpartiets partiledare Annie Lööf under 2017 års Almedalsvecka [kort utdrag] (Lilja, et. al., 2022, kap 2:2).
- ”Vänsterpartiets Almedalstal 2019”, tal av Vänsterpartiets partiledare Jonas Sjöstedt under 2019 års Almedalsvecka [kort utdrag] (Lilja, et. al., 2022, kap 2:2).
- ”Demonstrationstal för klimatet den 8 september 2018”, tal av klimataktivisterna Greta Thunberg [kort utdrag] (Lilja, et. al., 2022, kap 2:2).
- ”Tacktal vid mottagande av diamantbollen 2018”, av Nilla Fischer [kort utdrag] (Lilja, et. al., 2022, kap 2:2).
- ”Högtidstal på Nationaldagen år 2000”, av Alice Bah Kuhnke [utdrag ur talet] (Lilja, et. al., 2022, kap 2:2).
- ”I have a dream”, av Martin Luther King [delar ur talet] (Lilja, et. al., 2022, kap 2:2).
- ”Tsunamitalet”, av kung Carl XVI Gustaf [kort utdrag] (Lilja, et. al., 2022, kap 2:2).
- ”Hanoi”, jultal av Olof Palme som kommenterade USA:s bombningar av den nordvietnamesiska staden Hanoi [utdrag ur talet] (Lilja, et. al., 2022, kap 2:8).

Den första modelltexten av Steinberger används som underlag för en talanalys som sen utfördes av eleven. Modelltexten presenteras endast i inspelat format utan någon transkribering för eleven att läsa. Frågorna som ska besvaras utgår bland annat från framförandet genom kroppsspråk, hur talaren skapar intresse och engagemang hos åhörarna samt retoriska grepp som används. Eleven förväntas genomföra analysen utan hjälp ifrån författarna.

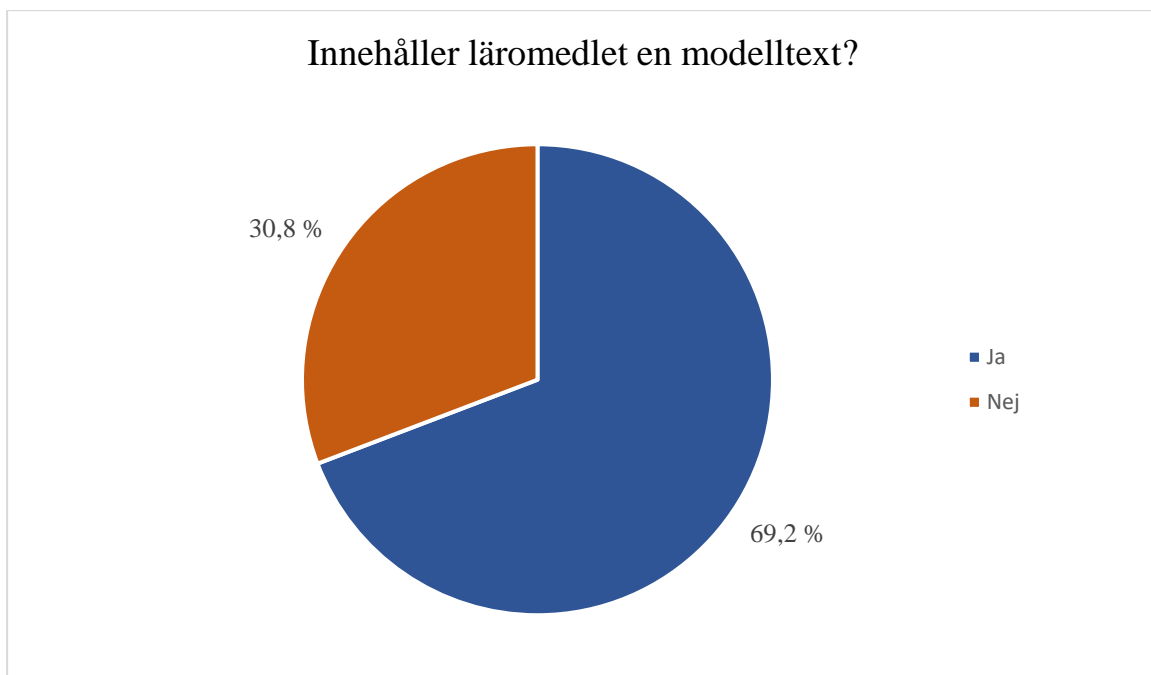
Alla modelltexter som tillhör kapitel 2:2 används på samma sätt; korta avsnitt har tagits ur de olika talen för att ge exempel på olika retoriska stilfigurer. Palmes tal ger exempel på antites, polysyndes och asyndes, Lööfs ger exempel på retorisk fråga, Sjöstedts på metafor, Thunbergs

på besjälning, Fischers på allusion, Bah Kuhnkes på ironi, Kings på anaför och epifor och slutligen ger Carl XVI Gustafs tal ett exempel på stegring. Stilfigurerna visas av författarna genom fetstil i utdragen ur talen. Längst ned i kapitlet finns det även länkar till inspelningar av samtliga av kapitlets modelltexter.

Den sista modelltexten, Palmes jultal, fungerar som diskussionsunderlag för eleverna där de bland annat kan reflektera över vilken tes och vilka argument som Palme framför i sitt tal, vilka retoriska stilfigurer som förekommer samt vilken inverkan talarens röst har. I likhet med den första modelltexten förväntas eleven klara av detta utan författarnas hjälp.

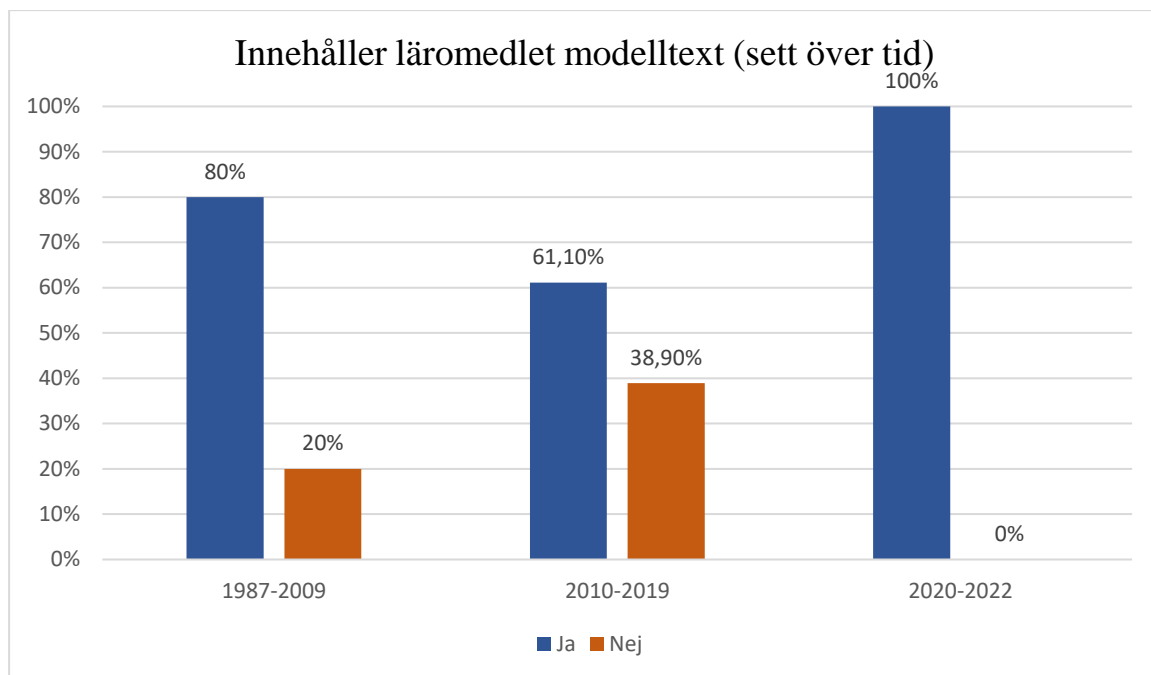
7.3 Läromedelsanalysen i siffror

För att få en tydligare överblick över läromedelsanalysen av de 26 läromedlen kommer här resultatet att presenteras genom en serie figurer och tabeller.

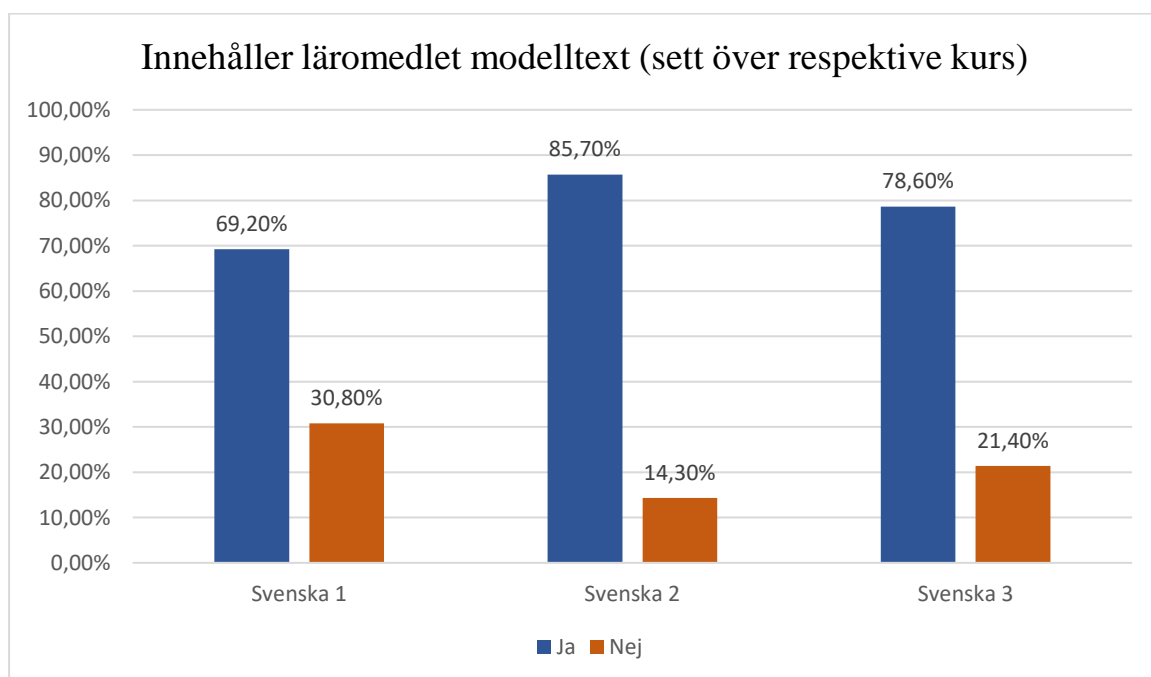
Figur 7

Den första figuren (figur 7) ovan visar hur stor andel av de 26 läromedlen som innehåller modelltext. Genomgången av läromedlen har visat att drygt två tredjedelar av läromedlen innehåller någon form av modelltext. Detta innebär att en mycket stor andel av läromedlen innehåller någon form av modelltext för retorikavsnittet. Men det är samtidigt tre av tio läromedel som helt saknar modelltext. I figur 8 nedan kan vi se samma fråga besvarad, men beskrivet över tre tidsperioder.

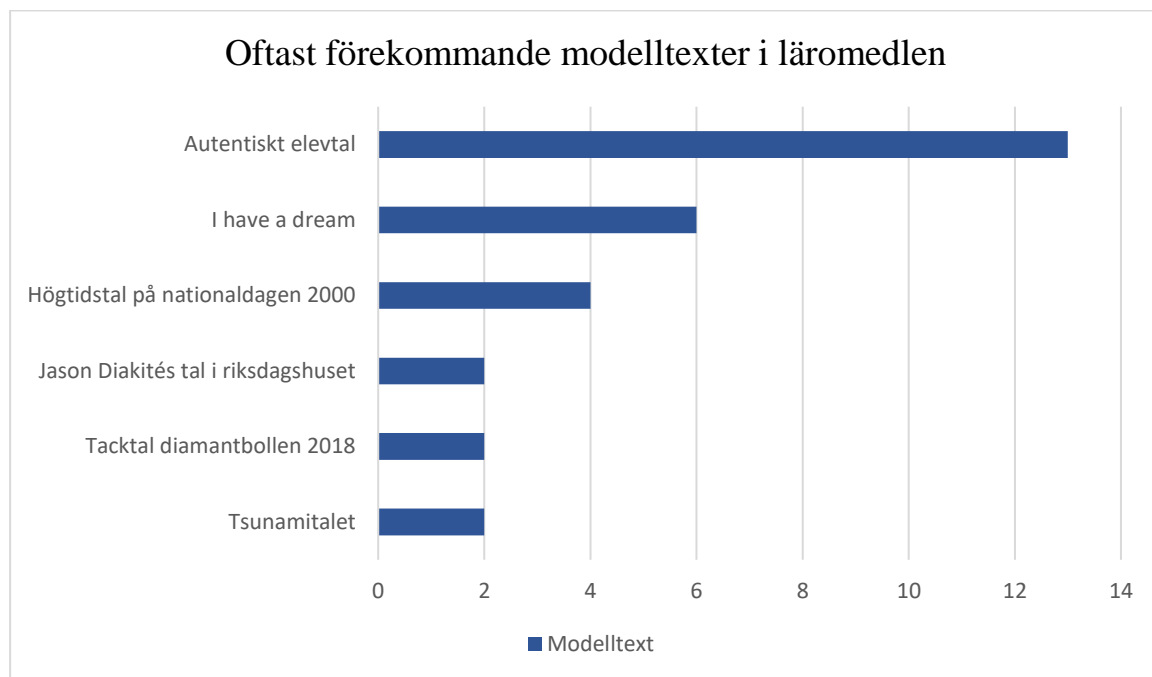
Figur 8

Figur 8 visar att perioden 2010–2019 har störst andel läromedel som inte innehåller någon modelltext. Det är ett tapp på cirka 20 procentenheter jämfört med läromedel tryckta innan år 2010. Det är alltså något som sker under 2010-talet som gör att bara knappt sex av tio läromedel innehåller en modelltext för retorikavsnittet. De senaste tre åren indikerar dock en förändring i tidigare trender. För läromedel tryckta under 2020-talet innehåller samtliga modelltexter. Figuren nedan (figur 9) visar om läromedlet innehåller modelltext beroende av vilken kurs som läromedlet riktar sig till. Läromedel som riktar sig till samtliga tre kurser har också tagits med i samtliga tre kategorier.

Figur 9

Skillnaderna är inte allt för stora mellan läromedel som riktar sig till elever som läser kursen Svenska 2 respektive Svenska 3. Mest skiljer sig dock läromedel för kursen Svenska 1. Där är fördelningen identisk med den totala som presenteras i figur 7. Variationen mellan kurserna är intressant då det kan tyckas omotiverat, eftersom samtliga kurser har retorik och muntlig framställning tydligt framskrivna i sina syften.

Figur 10

Figur 10 ovan visar vilka modelltexter som varit mest förekommande bland de 26 läromedlen. Den klart mest använda kategorin är olika former av autentiska elevtal, vilket förekom 13 gånger bland läromedlen. För enskilda tal var Martin Luther Kings ”I have a dream”, som förekom 6 gånger, och Alice Bah Kuhnkes nationaldagstal, som förekom 4 gånger, oftast använda. En intressant aspekt av figur 10 är att flera av modelltexterna även förekommer bland resultaten för enkätundersökningen presenterad i figur 4 (s. 16).

Tabell 2 nedan ger en sammanfattning av alla de 40 olika tal som förekommit i de 26 läromedlen.

Lista över förekommande modelltexter i läromedlen:
”438 dagar”, av Martin Schibbye
”Installationstal”, av Barack Obama
”Centerpartiets Almedalstal 2017”, av Centerpartiets Annie Lööf
”Demonstrationstal för klimatet”, av Greta Thunberg
”Det finns så mycket bra med att vara osvensk!”, av elev i årskurs 1
”Det är dags att sluta spekulera”, av elev i årskurs 3
”Det är dags vi tar vårt ansvar genom att minska mängden kött”, av elev i årskurs 2
”Därför är jag demokratisk socialist” av Olof Palme

”Döda myten om faran med dataspel”, av elev i årskurs 3
”Folkhemmet”, av Per Albin Hansson
”Hanoi”, av Olof Palme
”Har ni tänkt på någon annan än er själva någon gång?”, av elev i årskurs 2
”Hvem önskar så?”, av kung Henrik V (Fiktivt tal)
”Högtidstal på Nationaldagen år 2000”, av Alice Bah Kuhnke
”I have a dream”, av Martin Luther King
”Jag älskar svensk musik”, av elev i årskurs 1
”Jan Lööf borde skämmas!”, av elev i årskurs 3
”Tal i riksdagshuset”, av Jason Diakité
”Karl Bild”, fiktiv muntlig redovisning av elev
”Kära nyblivna lärare”, av oklar upphovsman
”Lägg mer tid på retorik i skolan”, av elev i årskurs 2
”Mot frispråkiga gycklare”, av Dario Fos
”Tillkännagivande av kandidatur”, av Barack Obama
”Om sannolikheten”, av Tage Danielsson
”Parentation över stupade soldater”, av Perikles
”Princess of my heart”, av prins Daniel
”Problemet med Pippi”, av elev i årskurs 3
”Rör inte mitt kött!”, av elev i årskurs 2
”Solenergi – framtidens energi”, av elev i årskurs 1
”Tacktal vid mottagande av diamantbollen 2018”, av Nilla Fischer
”Talmannens högtidstal på Skansen på nationaldagen 2012”, av Per Westerberg
”Tsunamitalet”, av kung Carl XVI Gustaf
”Tänk om Jimmie bestämde här?”, av elev i årskurs 1
”Victorias tal till sin pappa”, av kronprinsessan Victoria
”Vänsterpartiets Almedalstal 2019”, av Jonas Sjöstedt
”Världens bästa fröken”, av John Steinberger
”Värna om kollektivtrafiken”, av elev i årskurs 3
”Yes we can”, av Barack Obama
”Öka biståndet till Baltikum”, av ej angiven upphovsman
”Önskar ni det totala kriget?”, av Joseph Goebbels

Tabell 2

I likhet med tabell 1 (s. 17) är tal hållna av politiker ofta förekommande, hela 12 av 40. Men det är de 13 elevtalen som tar mest utrymme i anspråk. Det finns dock en viss homogenitet bland dessa elevtal sett till vilken genre de representerar. Nästan samtliga är någon form av argumenterande tal. Även flera av de övriga talen hör till genren argumenterande tal. Tillsammans med de autentiska elevtalen utgör dessa ungefär hälften av de 40 talen, vilket har implikationer kring hur variationsrika de förekommande modelltexterna är.

8 Slutdiskussion

Denna undersökning har sökt att besvara följande frågeställningar:

1. I vilken utsträckning använder sig lärare av modelltexter i retorikundervisningen i kurser i svenskämnet på gymnasieskolan? Vilka är dessa modelltexter?
2. I vilken utsträckning används modelltexter för retorikundervisning i läroböcker för kurser i svenskämnet på gymnasieskolan? Vilka är dessa modelltexter?
3. Hur, utifrån en genreanalytisk läsning av läromedlens retorikavsnitt, används modelltexterna i läromedlen?

I detta avsnitt kommer jag att sammanfatta och tolka undersökningens resultat utifrån dessa frågeställningar. Avsnitt 8.1 kommer att gå igenom svaren för den första och andra frågeställningen och analysera vad dessa svar innebär för modelltextens användande i retorikundervisningen. Efter det kommer implikationerna kring vilka modelltexter som används att diskuteras i avsnitt 8.2. Slutligen kommer den tredje frågeställningen att besvaras i avsnitt 8.3. Detta kommer att göras utifrån Parodis (2010) modell över läromedelsgenren som presenterades i teoriavsnittet.

8.1 Modelltexten i retorikundervisningen

Vad som framkommer tydligt av både resultatet från enkäten och ur läromedlen är att modelltexten har en relativt självklar plats i retorikundervisningen. Enkätundersökningen visade att 92,5% av de 53 respondenterna svarade ja på att använda modelltext i någon utsträckning. Men bland de 26 läromedlen blev svaret inte lika entydigt, cirka en tredjedel av läromedlen som saknade modelltext i retorikavsnittet. I förhållande till denna studies syfte kan vi utifrån resultatet dra slutsatsen att modelltexten förekommer i stor utsträckning i gymnasiets retorikundervisning.

Både frågeställning ett och två frågade sig även vilka de modelltexterna som används i retorikundervisningen är. Svaren på dessa frågor visar på tydliga trender kring vilka tal och vilka typer av tal som förekommer. Intressant att notera är att det finns flera likheter mellan de modelltexter som förekommer bland enkätsvaren och läromedlen. Båda har Martin Luther Kings tal "I have a dream" och autentiska elevtexter i toppen som mest använda, även om första- och andraplacing är inverterade. Båda har dessutom Jason Diakités tacktal, Alice Bah Kuhnkes högtidstal och kungens "Tsunamital" gemensamt bland de frekventast förekommande. En förklaring till denna överlappning är att lärarna helt enkelt hämtar sina modelltexter ur läromedlen, men då endast cirka 38% av respondenterna uppger att de hämtar

modelltexter ur läromedel kan detta inte vara den fulla förklaringen. Jag kommer återvända till denna fråga i ett senare avsnitt.

Likheter mellan enkätsvaren och läromedlen gällande vilka modelltexter som förekommer har redan presenterats, men det finns fler intressanta likheter. Tittar vi på modelltextanvändandet sett över tid, vilket kan ses om vi jämför figur 6 (s. 18) och figur 8 (s. 32) ser vi att något intressant sker under perioden 2010–2019. När det kommer till läromedlen är det den period med lägst andel läromedel med modelltext i retorikavsnittet. Och vi kan se en liknande trend hos de lärare som varit yrkesverksamma i 10–15 år, vilka bör ha utexaminerats vid nämnda tidsperiod. Visserligen så svarar de som arbetat i 10–15 år att de använder sig av modelltext, men det är denna grupp som har störst andel som endast sällan använder sig av modelltexter med hela 71,4%. Även de som varit yrkesverksamma i 5–10 år, som också bör ha utexaminerats under samma period, har relativt hög andel som sällan använder sig av modelltext.

Vad är anledningen till modelltextens svaga position under perioden 2010–2019? En möjlig förklaring är att det beror på pedagogiska trender. Mycket av den tidigare forskningen kring modelltextanvändande är gjord samma period, och det tar ett tag för forskningsteori att översättas till klassrumspraktik. Detta kan besvara varför lärare utexaminerade och läromedel tryckta under de senaste 3–5 åren använder modelltext i en mycket större omfattning. Det är värt att notera att perioden sammanfaller med införandet av den nya läroplanen, gy 11. Det är dock tveksamt om dessa två hänger ihop. Den period av återhämtning när det gäller användandet av modelltext sker under fortfarande gällande läroplan gy 11, vilket talar för att det inte finns några innehållsmässiga motsättningar mellan modelltextanvändande och den senaste läroplanen. Istället är de pedagogiska trenderna en mer trolig förklaring. Men det kan vara av intresse att göra studier på modelltextanvändande i andra ämnesområden, som skrivande, för att undersöka om liknande trender existerar.

Men det finns inte bara likheter. En relativt stor diskrepans mellan enkätsvar och läromedel finns angående vilket medium som modelltexten presenteras i. Respondenterna använde sig nästan uteslutande av både inspelning och transkribering av modelltexterna, medan läromedlen sällan uppmanade eleven att ta del av en inspelning av talet. Detta kan självklart ha att göra med den skrivna bokens begränsningar. Det digitala läromedel som undersöktes kunde i större utsträckning utnyttja det digitala formatet genom lättillgängliga länkar till inspelningar av modelltexterna. Denna aspekt är viktig att titta på då bland annat Haugstedt (2006) menar på att en viktig aspekt av muntliga genrer är själva framförandet, talets *actio*. Om eleverna endast får läsa transkriptioner missar de en viktig del av vad som utmärker modelltexter som används i retorikundervisningen.

8.2 En retorisk klassrumskanon

Som diskuterats i förra avsnittet fanns det en stor överlappning mellan vilka modelltexter som var vanligast i enkätsvaren och i läromedelsanalysen. Och bland enkätsvaren är det en grupp

modelltexter som är långt mer förekommande än resterande exempel. Det vi skulle kunna uttyda här är någon form av retorisk klassrumskanon. Mitt förslag på hur denna klassrumskanon ser ut baserat på resultatet är som följer:

- Martin Luther Kings offentliga tal "I have a dream" (1963)
- Jason Diakité's tal i riksdagshuset (2013)
- Alice Bah Kuhnkes högtidstal vid nationaldagen (år 2000)
- Prins Daniels hyllningstal till sin hustru på deras bröllopsdag (2014)
- Barack Obamas segertal "Yes we can" (2008)
- Olof Palmes jultal "Hanoi" (1972)
- Carl XVI Gustafs "Tsunamital" (2005)

Dessa sju tal förekom i en långt större utsträckning än övriga, därför hade vi kunnat placera dessa tal i en inofficiell kanon. I synnerhet Martin Luther Kings tal "I have a dream" är det i särklass mest använda talet. Värt att lägga märke till här är att endast en kvinnlig talare förekommer bland de sju mest använda.

Vissa talare kommer igen i resultatet med olika tal vilket innebär att de med ett enskilt tal inte når upp till de mest använda, men hade talarens olika tal slagits ihop hade denne varit mer förekommande. Vi skulle alltså kunna tala om en retorisk klassrumskanon också när det kommer till talare dit dessa fem hör:

- Hans Rosling
- Barack Obama
- Kronprinsessan Victoria
- Olof Palme
- "Statsministern"

Den sistnämnda, statsministern, har jag valt att föra in då tal av statsministrar ofta förekommer i materialet, särskilt bland enkätsvaren. Återigen har vi bara en namngiven kvinnlig talare som förekommer (Magdalena Andersson förekommer dock bland statsministrarna). Men det var få talare som fick så många olika tal använda som kronprinsessan Victoria, tre stycken, vilket är en siffra som endast Barack Obama kan mäta sig med.

Men vi får inte glömma en av de mest förekommande kategorierna som uteblivit från dessa listor över retorisk kanon, nämligen de autentiska elevtexterna. Både bland enkätsvaren och läromedelsresultatet var denna kategori i särklass en av de frekventast uppdykande kategorierna, vilket hade kunnat ses som något positivt. I Holmbergs (2010) beskrivning av genrepdagagogikens cirkelmodell ska eleven själv i slutändan producera en text inspirerad av modelltextens form. Det kan då ses som mycket fördelaktigt att modelltexten är autentisk i sitt förhållande till elevens tänkta slutprodukt. Detta kan även kopplas till imitatio-begreppet som Sigrell (2008) tar upp, att elever kan lära sig genom att inspireras av tidigare elevers texter.

Dessutom såg Olsson Jers (2010) att eleverna gärna tog inspiration av varandra när de skulle konstruera muntliga redovisningar.

Men det finns även risker med att använda autentiska elevtexter. Olaug Horverak (2019) varnar till exempel för att eleven måste ha en autonom inställning till modelltexterna istället för att bara härma eller efterlikna. Olsson Jers (2010) tar även upp risken med att skolans muntliga redovisningar blir en förmåga som endast har användning inom skolans väggar. Den typ av muntlig redovisning som lärs ut är alltså endast anpassad till skolans värld, det blir en sorts skolgenre. Risken med att använda autentiska elevtexter som modelltext är då att vidare reproducera denna skolgenre.

En annan viktig aspekt som lyfts av Olaug Horverak (2019) är att det är viktigt att eleverna får möta varierade modelltexter. Kan detta märkas av i resultatet? Bland läromedlen kan det konstateras att det ligger en större vikt på argumenterande tal, och att det dessutom förekommer en stor mängd tal hållna av politiker. Resultatet från enkäten är istället någorlunda mer varierat. Dock finns det en överrepresentationen av tal hållna av kungligheter och politiska ledare. Detta kan komma av att tal av kungligheter och politiker till större grad spelas in och dokumenteras. Den typen av tal hålls dessutom oftast av någorlunda retoriskt skolade talare. Oavsett anledning väcker det intressanta frågor gällande skolans politiskt neutrala uppdrag. En fråga att fundera vidare på är om modelltexterna därför måste på ett jämbördigt sätt representera hela det politiska spektrumet?

8.3 De olika användningarna av modelltexter

Detta avsnitt kommer avslutningsvis att besvara undersökningens tredje och sista frågeställning: ”Hur, utifrån en genreanalytisk läsning av läromedlens retorikavsnitt, används modelltexterna i läromedlen?”. För att besvara denna fråga har Parodis (2010) modell över läromedelsgenren använts för att undersöka vilken position modelltexten tar i nämnda modell. Från läromedelsanalysen framkommer det att läromedlen skiljer sig åt i hur de använder sina modelltexter. Därför går det inte att ange ett enskilt svar i hur modelltexten fungerar i Parodis modell. Jag menar dock att det går att dela in de olika sätt som modelltexten används på i olika kategorier. Detta avsnitt syftar till att presentera dessa kategorier och vilken roll de spelar i Parodis modell.

8.3.1 Modelltext som illustrerande exempel

Den första kategorin handlar om användandet av modelltext som illustrerande exempel för olika delar av retoriken. Oftast rör det sig om att författarna använder delar ur en modelltext för att ge exempel på ethos, logos och patos, eller på olika retoriska stilfigurer. Exempel på denna typ av användning bland läromedlen finns bland annat i: *Möt språket* (Johansson, Karlsson &

Nettervik, 2009), *Svenska timmar – språket* (Waje & Skoglund, 2011) och framförallt i *Digilär – Svenska gy* (Lilja, Persson, Sivedal, Liljensko & Cedergren, 2022) där hela kapitel 2:2 är uppbyggt på detta vis. Eftersom modelltexten som illustrerande exempel handlar om att definiera de olika retoriska begreppen landar det inom draget *begreppsdefinition* i Parodis (2010) modell.

8.3.2 Modelltext som analysobjekt

Modelltext som analysobjekt syftar på hur genrepdagagogikens cirkelmodell använder modelltexten, som en förebildstext att studera för att sedan själv kunna konstruera liknande text. Penne och Hertzberg (2008) menade på att det var viktig att bygga upp elevernas förförståelse, vilket denna kategori av modelltext kan bidra till. Det var även denna typ av modelltextsanvändning som Holmberg och Wirdenäs (2010) menade uppskattades mest av eleverna i deras studie. Skillnaden mellan modelltext som illustrerande exempel och modelltext som analysobjekt är att när den är som illustrerande exempel kommenterar modelltexten läromedlets text, när den agerar analysobjekt är det istället läromedlets text som kommenterar modelltexten. Bra exempel på denna typ är: *Svenska 3 Helt enkelt* (Nilsson & Winqvist, 2016b), *Svenska impulser 3* (Markstedt & Eriksson, 2013), *Formativ Svenska 3* (Eklund & Rösåsen, 2020). I likhet med förra kategorin faller även denna typ av modelltext in i draget *begreppsdefinition*. Men istället för att vara ett verktyg för att kunna definiera retorikavsnittets begrepp är modelltexten det fenomen som författaren vill beskriva.

8.3.3 Modelltext som övningsobjekt

Något som ofta förekommer bland läromedlen är att eleven möts av en modelltext som ackompanjeras av en grupp frågor till texten som eleven ska besvara. Jag har valt att kalla denna typ för modelltext som övningsobjekt. Denna typ kan passa väldigt väl in i cirkelmodellens senare steg, men det förutsätter att den föregåtts av en modelltext som använts som analysobjekt. Goda exempel på denna typ finns i: *Metafor 2* (Edvardsson, 2018), *Svenska impulser 2* (Markstedt & Eriksson, 2020) och *Retorik 100p* (Gustavsson, 2014). Till skillnad från de två tidigare kategorierna faller denna typ av modelltext under det drag som Parodi (2010) kallar för *övning* som handlar just om att öva på läromedelsavsnittets koncept.

8.3.4 Modelltext som bildningsobjekt

Vissa av modelltexterna tycks inte ha något annat syfte än att författarna vill att eleverna ska ha hört eller känna till dessa tal. Ibland kan detta uttryckligen vara syftet som i *Nya svenska språkets* (Lundahl & Sjöstedt, 2006) beskrivning av Martin Luther Kings tal ”I have a dream”, eller vara mer underförstått som i hur *Ekengrens svenska – språkbok C* (Ekengren &

Lorentzson-Ekengren, 2004) beskriver Perikles parentation över stupade soldater. Ett annat tydligt exempel på ett läromedel som använder denna typ är *Insikter i svenska 1* (Harstad & Tanggaard, 2011). Denna kategori finner inte riktigt någon egen plats i Parodis (2010) modell. Den fungerar varken som *begreppsdefinition*, *övning* eller *rekapitulation*.

8.3.5 Modelltext som paratext

Den sista typen har jag valt att kalla modelltext som paratext, alltså text som står utanför det huvudsakliga textinnehållet. Denna kategori innefattar de modelltexter som får stå okommenterade eller mer står med som en prydnad utan något tydligt syfte. Exempel på detta kan vi bland annat hitta i *Svenska timmar – språket* (Waje & Skoglund, 2011). Denna kategori får alltså stå som en sorts övrigt kategori för när en modelltext finns närvarande, men saknar syfte. Inte heller denna kategori finner en egen plats i Parodis (2010) modell.

Humphrey och Macnaught (2016) nämnde i sin forskning att endast närvaron av en modelltext inte behöver innebära undervisning med god kvalitet, modelltexten måste även användas på ett korrekt sätt för att ge positiva resultat i undervisningen. Både modelltext som bildningsobjekt och modelltext som paratext är exempel på modelltext som inte kommer ge goda undervisningsresultat eftersom de inte används i ett konkret pedagogiskt syfte, ackompanjerat med en genomtänkt pedagogisk metod.

8.3.6 Tillägg till Parodis modell över läromedelstexten

Vi ser här att modelltexten kan fylla flera olika funktioner i genren läromedelstext. Tre av dessa kategorier går utan problem att förena med Parodis (2010) modell över läromedelsgenren. Men de visar viss variation när det gäller vilken roll de spelar för den övriga texten. De kan till exempel tillhöra olika drag, och i de fall de tillhör samma drag kan de fylla olika funktioner inom samma drag. Två av kategorierna låter sig dock inte att förenas med den modell Parodi konstruerat. Mitt förslag är därför att införa ytterligare ett drag till makro-draget Konceptualisering och utövande. Jag väljer att kalla detta drag för *paratextuella inslag* då de två kategorier av modelltexter som hör hit står utanför själva huvudtexten. Denna kategori hade även kunnat användas till att beskriva faktarutor som innehåller annan information som inte relaterar direkt till huvudtexten, men som författaren vill att läsaren ska få med sig. Även multimodala inslag så som bilder hade även kunnat föras in under denna kategori.

9 Slutsats och framtida forskning

Syftet med denna undersökning har varit att söka reda på i vilken utsträckning modelltexter används i svenskämnets retorikundervisning på gymnasieskolan, och vilka dessa är. Dessutom

har jag även, med hjälp av genreanalys, sökt att förstå på vilka sätt modelltexten har använts av läromedlen. Genom undersökningen har jag visat att modelltexten förekommer i stor utsträckning inom retorikundervisningen. Bland de modelltexter som används är vissa tal mer förekommande än andra, till den grad att en inofficiell retorisk klassrumskanon kan uttydas. I den genreanalytiska genomgången av hur modelltexterna används i läromedlen framkommer det att modelltexten kan ha flera olika funktioner, och därmed kan passa in på olika sätt i Parodis (2010) modell över läromedelsgenren. Två av kategorierna passade inte in i det befintliga systemet, vilket innebar att ett nytt drag behövde introduceras.

En slutsats som kan dras utifrån den genreanalytiska genomgången är att det ur ett språkvetenskapligt perspektiv finns utrymme att vidare undersöka genren läromedelstext. Finns det till exempel fler element som i likhet med modelltexten kan variera i sin funktion för den övriga texten? Kan dessa, precis som modelltexten, innebära att nya drag behöver adderas för att på ett fullgott sätt kunna kodifiera genren?

Ur ett utbildningsvetenskapligt perspektiv finns det nu utifrån läromedelsanalysen resultat fog att genomföra en liknande undersökning i klassrummet. Humphrey och Macnaught (2016) menar som tidigare beskrivet att det är viktigt att modelltexten används på rätt sätt, endast närvaron av modelltext behöver inte innebära att undervisning har hög kvalitet. Denna undersökning har visat att modelltextanvändandet är utbrett bland gymnasiets svensklärare, men den har inte berättat något om hur dessa modelltexter används i klassrummet. Det finns till exempel en risk att modelltexterna endast används som bildningsobjekt eller som prydnad, istället för utifrån det genrepedagogiska tillvägagångssättet som den tidigare forskningen visat har gett så stor effekt. Därför hade mer ingående klassrumsstudier krävts för att bygga förståelse kring detta område. Undersökningar av denna typ hade dessutom kunnat hjälpa till med att ytterligare kartlägga klassrummets retorikundervisning.

Referenslista

- Almström Persson, G. (2018). *Retorik och argumenterande skrivande*. Skolverket.
https://larportalen.skolverket.se/LarportalenAPI/api-v2/document/path/larportalen/material/inriktningar/5-las-skriv/Gymnasieskola/032_utvecklande-skrivundervisning/del_04/Material/Flik/Del_04_MomentA/Artiklar/M32_gy_04A_04_retorik.docx
- Andersson, E., Carlbaum, S., & Hanberger, A. (2019). *Utvärdering av Läslyftet*. (Uppföljning av huvudmännens erfarenheter av effekter i olika skolformer hösten 2018, 2019:13). Umeå Centre for Evaluation Research.
<https://www.skolverket.se/download/18.31c292d516e7445866a175a/1575882978876/Delrapport%2013%20uppfo%CC%88ljning%20av%20huvudma%CC%88nnens%20erfarenheter%20av%20L%C3%A4slyftet.pdf>
- Barmark, M., & Djurfeldt, G. (2015). *Statistisk verktygslåda – att förstå och förändra världen med siffror*. Studentlitteratur.
- Edvardsson, J. (2018). *Metafor 2*. Gleerups.
- Ekengren, H-E., & Lorentzson-Ekengren, B. (2011). *Ekengrens svenska – språkbok 1*. Natur & Kultur.
- Ekengren, H-E., & Lorentzson-Ekengren, B. (2012). *Ekengrens svenska – språkbok 2*. Natur & Kultur.
- Ekengren, H-E., & Lorentzson-Ekengren, B. (2004). *Ekengrens svenska – språkbok C*. Natur & Kultur.
- Eklund, C., & Rösåsen, I. (2017). *Formativ svenska 1*. Liber.
- Eklund, C., & Rösåsen, I. (2018). *Formativ svenska 2*. Liber.
- Eklund, C., & Rösåsen, I. (2020). *Formativ svenska 3*. Liber.
- Eriksson, L., Heijdenberg, H., & Lundfall, C. (2012). *Svenska rum 1*. Liber.
- Eriksson, L., Heijdenberg, H., & Lundfall, C. (2013). *Svenska rum 2*. Liber.
- Eriksson, L., Heijdenberg, H., & Lundfall, C. (2014). *Svenska rum 3*. Liber.
- Esaiasson, P., Gilljam, M., Oscarsson H., & Wängnerud, L. (2012). *Metodpraktikan: Konsten att studera samhälle, individ och marknad*. Wolters Kluwer.
- Gustavsson, H. (2014). *Retorik 100 p*. Gleerups.
- Harstad, F., & Tanggaard, I. (2011). *Insikter i svenska 1*. Gleerups.
- Harstad, F., & Tanggaard-Skoglund, I. (2013). *Insikter i svenska 2–3*. Gleerups.
- Haugstedt, M Th. (2006). Mundtlighed og retorik i dansk. I J. Asmussen & L. Hastrup Clausen (red.), *Mosaiker til danskstudiet* (s. 291–310). Academia.
- Holmberg, P. (2010). Text, språk och lärande. Introduktion till genrepedagogik. I: *Symposium 2009: genrer och funktionellt språk i teori och praktik*. Nationellt centrum för svenska som andraspråk.
- Holmberg, P., & Wirdenäs, K. (2010). Skrivpedagogik i praktiken. Textkedjor, textsamtal och texttypologier i tre svensklärares klassrum. I: *Språk och stil NF 20*. (s. 105–131).
- Humphrey, S., & Macnaught, L. (2016). Functional Language Instruction and the

- Writing Growth of English Language Learners in the Middle Years. *TESOL Quarterly*, Vol. 50 (Nr. 4). (s. 792–816). <https://www.jstor.org/stable/44984718>
- IBM. (u.å.). IBM SPSS Statistics. Hämtad 2022-04-12 från <https://www.ibm.com/products/spss-statistics>
- Johansson, S., Karlsson O., & Nettervik, I. (2009). *Möt språket*. Gleerups.
- Josephson, O., Korduner, S., Mårtenson P., & Ågren, G. (1987). *Språket – studiebok i svenska för gymnasieskolan, årskurserna 1–3*. Biblioteksförlaget.
- Keystone Education Group. (u.å.). *Gymnasium i Sverige*. Hämtad 2022-04-10 från <https://www.gymnasium.se/sok/skolor/sverige/d1424>
- Lilja, C., Persson, L., Sivedal, E., Liljenskög, R., & Cedergren, C. (2022). *Digilär – Svenska gy. Natur & Kultur*. <https://app.digilar.se/nodes/6e86efc0-6d8d-4314-b73d-a2669f9e0848>
- Lundahl, B., & Sjöstedt, B. (2006). *Nya svenska språket*. Studentlitteratur.
- Markstedt, C-J., & Eriksson, S. (2017). *Svenska impulser 1*. Sanoma utbildning.
- Markstedt, C-J., & Eriksson, S. (2020). *Svenska impulser 2*. Sanoma utbildning.
- Markstedt, C-J., & Eriksson, S. (2013). *Svenska impulser 3*. Sanoma utbildning.
- Nilsson, A., & Winqvist, L. (2018). *Svenska 1 Helt enkelt*. NA Förlag.
- Nilsson, A., & Winqvist, L. (2016a). *Svenska 2 Helt enkelt*. NA Förlag.
- Nilsson, A., & Winqvist, L. (2016b). *Svenska 3 Helt enkelt*. NA Förlag.
- Nemert, E., Rundblom, G., Lindskog, R., Eriksson, D., Rydén H., & Widing, D. (1996) *Läsa, tala, skriva – lärobok och studiebok i svenska för gymnasieskolan*. Natur & Kultur.
- Olaug Horverak, M. (2019). English writing instruction in Norwegian upper secondary school. *English didactics in Norway – 30 years of doctoral research*, (s. 98–117). <https://doi.org/10.18261/978-82-15-03074-6-2019>
- Olsson Jers, C. (2010). *Klassrummet som muntlig arena: att bygga och etablera ethos*. Diss. Lund: Lunds universitet.
- Palmér, A. (2008). *Samspel och solostämmor: om muntlig kommunikation i gymnasieskolan*. Diss. Uppsala: Uppsala universitet.
- Parodi, G. (2010). The rhetorical organization of the Textbook genre across disciplines: A 'colony-in-loops'?. *Discourse Studies*, Vol 12 (No 2). (s. 195–222). <https://www.jstor.org/stable/24049827>
- Penne, S., & Hertzberg, F. (2008). *Muntlige tekster i klassrummet*. Universitetsförlaget.
- Sigrell, A. (2008). *Lärarens förebildlighet – och elevens förmåga att efterbilda*. I A. Palmér (red.), *Sjätte nationella konferensen i svenska med didaktisk inriktning Muntlighetens möjligheter – retorik, berättande, samtal* (s. 137–144). SMDI (Svenska med didaktisk inriktning).
- Sjöstedt, B., & Jeppsson, T. (2013). *Människans texter – Språket*. Studentlitteratur.
- Skolverket (2021). *Del 4: retorik och argumenterande skrivande*. (Modul för språk-, läs- och skrivutveckling (läslyftet), gymnasieskolan). https://larportalen.skolverket.se/#/modul/5-las-skriv/Gymnasieskola/032_utvecklande-skrivundervisning/del_04/
- Skolverket. (2011). *Läroplan för gymnasieskolan*.

<https://www.skolverket.se/undervisning/gymnasieskolan/laroplan-program-och-amnen-i-gymnasieskolan/laroplan-gy11-for-gymnasieskolan>

Swales, J. (1990). *Genre analysis – English in academic and research settings*. Cambridge University press.

Vetenskapsrådet. (2017). *God forskningssed*.

<https://www.vr.se/analys/rapporter/vara-rapporter/2017-08-29-god-forskningssed.html>

Waje, L., & Skoglund, S. (2011). *Svenska timmar – språket*. Gleerups.

